

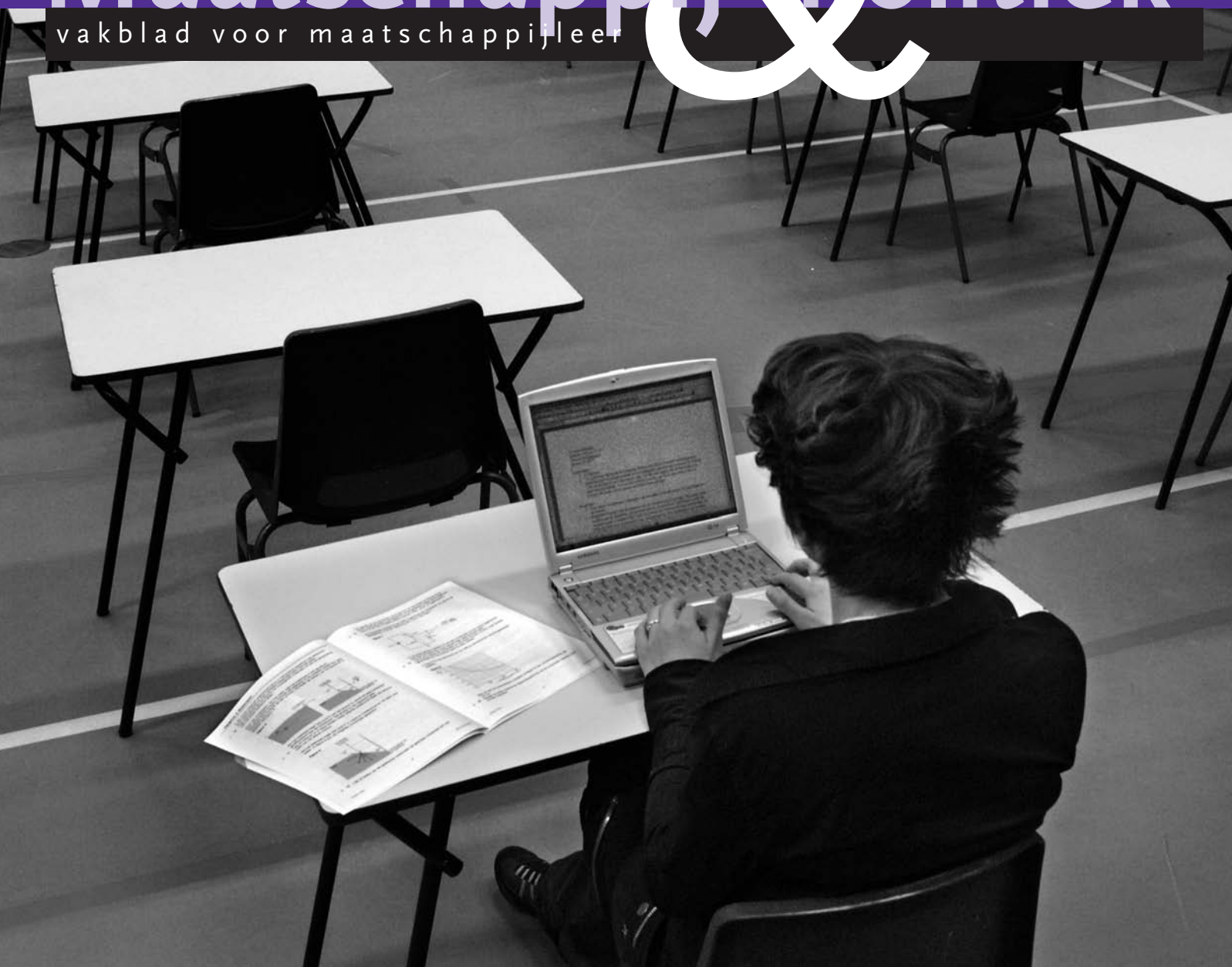
jaargang 38 - prijs € 5,40 - september 2007

5

Maatschappijwetenschappen
Examenbesprekingen
Horloge van Bush

Maatschappij & Politiek

vakblad voor maatschappijleer

INHOUD

- 4 Oude oplossing voor nieuwe problemen?**
De herwaardering van het begrip burgerschap
- 7 Trots op vak dat staat als een huis**
Interview met scheidend vakdidacticus Thérèse Carpay
- 10 Een liefdesverklaring**
Voorstel examenprogramma Maatschappijwetenschappen
- 12 Onderwijsraad vindt wiel uit**
Burgerschap en sociale integratie in de Onderwijswet
- 14 Achtergrondgeschiedenis en eerste kritische beschouwing**
Het voorstel voor het vak Maatschappijwetenschappen
- 17 VerPOPping**
Ontwikkeling van maatschappijleerdocenten
- 19 Een dikke 7**
Evaluatie vmbo-examen Maatschappijleer 2007
- 20 Prima en leuk**
Evaluatie havo-examen Maatschappijleer 2007
- 21 Goede sociaalwetenschappelijke voorbereiding**
Evaluatie vwo-examen Maatschappijleer 2007
- 24 Wij zijn de baas!**
Themaweek Democratie bij publieke omroep
- 26 Wie heeft nog belangstelling voor dat horloge?**
Amerikaanse interesse in Bush neemt af

RUBRIEKEN

- 3 Geknipt & geschoren**
- 23 Grom**
- 28 Lesmateriaal**
Het schoonheidsideaal in de media
- 29 NVLM**
- 30 Signalementen**

Redactioneel

Maatschappijleer maakt zich op voor een stevige bijdrage aan de discussie over burgerschap en welke plek dat in het onderwijs moet krijgen. Dat vergt in de eerste plaats goed nadenken over burgerschap. Jan van Deth, tegenwoordig hoogleraar in het Duitse Mannheim, reikt daarvoor in het openingsartikel materiaal aan.

Met de komst van Maatschappijwetenschappen krijgt eindelijk de relatie tussen vwo en de sociale wetenschappen duidelijk gestalte. Of wordt hier weer een wiel uitgevonden? Drie uiteenlopende bijdragen gaan in op het voorstel van de Commissie Schnabel: Thérèse Carpay kijkt naar het concept-context-gegoochel, Frans Maas naar de wielen en Huub Phillippens vertelt door wat en wie het zo lang heeft moeten duren eer aan Maatschappijleer een deugdelijk keuze-examenvak kan worden toegevoegd. Phillippens kijkt terug, Carpay kijkt terug in het interview dat Lieke Meijs met haar had en in bijdragen over de examens voor vmbo, havo en vwo wordt daar naar teruggekeken. Deze *Maatschappij & Politiek* heeft, nogal verrassend voor een eerste nummer na de zomervakantie, dus een hoog terugkijkgehalte. Worden we oud?

Ouder in elk geval, maar gelukkig ook wijzer, mede dankzij de cursussen die we voor onze POP's moeten volgen. *Maatschappij & Politiek* deed een greep uit het aanbod. Huil of lach, of beide.

In Amerika trok het vermeende incident rond het polshorloge van president Bush - in Europa een groot nieuws-item - nauwelijks aandacht. Onze man in de Verenigde Staten Jeff Peck legt uit waarom. Dat en meer nog in dit rijk gevulde nummer.

Hans van der Heijde

Defensie wil militair voor de klas

Militairen gaan lessen gymnastiek en Maatschappijleer geven, als het aan het Ministerie van Defensie ligt. Daarmee moet de krijgsmacht 'zichtbaarder worden' voor leerlingen in het beroepsonderwijs. Dat kondigde hoofd-directeur Personeelsbeleid Hans Leijh van Defensie aan in *Netwerk* [uitzending: 6 juni, red]. Met militairen voor de klas hoopt Defensie haar dreigende personeelstekort tegen te gaan. 'Die leerlingen zijn nog te jong om te worden geworven', zegt een defensiewoordvoerder, 'maar we kunnen hen wel bewust maken dat we een aantrekkelijke toekomstige werkgever zijn.' Het plan krijgt stevige kritiek van voorzitter Walter Dresscher van de Algemene Onderwijsbond. Lesgeven is de verantwoordelijkheid van leraren en scholen, zegt hij. Defensie zegt niet van plan te zijn om de 'lesinhoud te beïnvloeden', aldus de woordvoerder: 'Wij hebben ervaren instructeurs die gym kunnen geven, of bij Maatschappijleer iets kunnen vertellen over buitenlands beleid of de krijgsmacht'. Daar stuit Defensie op een ander probleem, zegt Dresscher. 'Voorlichting geven is geen probleem, maar je kunt niet zomaar zonder lesbevoegdheid voor de klas gaan staan.' Volgens Defensie moeten de lessen worden gezien als gastlessen.

(Bron: *NRC Handelsblad*, 7 juni 2007)

Klas over berichten moord klasgenoot

In het kader van media-educatie bespreken havo-4-leerlingen van de Christelijke Scholengemeenschap Jan Arentsz in Alkmaar tijdens een les Maatschappijleer de berichtgeving over de gewelddadige dood van hun klasgenoot Gerd Nan van Wijk, die eind april na een vechtpartij op school overleed. Rond de school barstte

een mediacircus los. Anderhalve maand na de dood van Gerd Nan vraagt docent Maatschappijleer Richard de Jager zijn leerlingen hoe zij de media-aandacht voor het incident hebben ervaren.

Het is belangrijk dat jongeren de pers leren begrijpen, vindt ook mediapsycholoog Ard Heuvelman: 'De media zijn overal om ons heen: kranten, televisie, internet, webcams, mobiele telefoons. Mensen moeten weten hoe de media hen beïnvloeden. Dat gebeurt heel vaak zonder dat ze het beseffen'. De havo-4-klas van het Jan Arentsz herleest de kranten van de dagen na de dood van hun klasgenoot. De leerlingen ergeren zich aan fouten in de artikelen. De ruzie zou zijn ontstaan om een meisje. De dader zou een boksbeugel hebben gebruikt. 'Wij weten er veel van en zien wat er niet klopt', zegt een meisje. 'Andere mensen denken dat alles waar is. Maar zo lees je zelf ook andere artikelen'. Privacy is nauwelijks een probleem voor de leerlingen. Weblog *GeenStijl* plaatste een foto van de verdachte, noemde de volledige naam van de verdachte en ging uitgebreid in op zijn privé-leven. 'Dat is zijn eigen schuld', zegt een leerling, 'hij heeft het toch gedaan? Bovendien kon iedereen achter die informatie komen. Eén meisje neemt het op voor de dader: 'Wat *GeenStijl* heeft gedaan is niet goed. Hij kan zich nergens meer vertonen.' Ook Heuvelman merkt dat jongeren privacy minder belangrijk vinden. 'Het is een algemeen verschijnsel onder jongeren. Ze zijn opgegroeid met mobieltjes, camerabewaking, reality-tv. Jezelf blootgeven in het openbaar is vanzelfsprekend geworden. Mensen zouden in hun omgang met de media tegen zichzelf in bescherming moeten worden genomen. Ik pleit voor meer terughoudendheid van de media'.

(Bron: *NRC Next*, 4 juli 2007)

Jongeren weten weinig van democratie

Een kwart van de kiesgerechtigden tot 25 jaar weet niet dat de gemeenteraad en Provinciale Staten door de bevolking worden gekozen, voor de Tweede Kamer weet 13 procent van de ondervraagde jongeren dat niet. Veel jongeren weten ook

niet goed hoe de scheiding van de machten van Tweede Kamer, regering en rechters in elkaar steekt. Jongeren geven de democratie een rapportcijfer van 6,2. Ruim 80 procent vindt dat de democratisch genomen besluiten moeten respecteren. Ook vindt een ruime meerderheid dat de overheid vrijheden mag inperken om de veiligheid van de gehele bevolking te vergroten, maar een meerderheid is ook van mening dat de eigen vrijheid er niet bij in mag schieten als men rekening houdt met een ander. Minister Guusje Ter Horst noemt dat zorgelijk, ook omdat ruim de helft van de ondervraagden in het door haar ingestelde onderzoek de stelling onderschrijft dat 'niemand het recht heeft mij voor te schrijven wat ik moet doen of laten'. De minister heeft onder meer besturen van politieke partijen, het Instituut voor Publiek en Politiek en de Kiesraad gevraagd wat ze aan de kennis en de houding van de jongeren kunnen doen.

(Bron: *ANP*, 17 juli 2007)

Allochtone jongeren ontheemd

Jongeren in Amsterdam voelen zich minder verbonden met hun stad of buurt dan hun ouders. Marokkaanse en Turkse jeugd voelt zich zelfs ontheemd en sociaal geïsoleerd. Dat blijkt uit een onderzoek van de gemeente Amsterdam. De resultaten tonen aan dat ongeveer een kwart van de Turkse en Marokkaanse jongeren het idee heeft dat ze weinig mensen in hun omgeving hebben om mee te praten. Bij Nederlandse jongeren is dat 10 procent. Van de autochtone jeugd geeft 70 procent aan vooral met leeftijdsgenoten uit de eigen etnische groep om te gaan. Volgens het onderzoek gaat het al mis in het basis- en voortgezet onderwijs. Daar begint de segregatie, met zwarte en witte scholen. Alleen in het hoger onderwijs is sprake van een goed contact tussen diverse groepen jongeren. (Bron: *de Volkskrant*, 31 juli 2007)

Oude oplossing voor nieuwe problemen?

JAN W. VAN DETH

In een vergeelde kartonnen doos heeft hoogleraar Politieke Wetenschappen Jan W. van Deth nog ergens een ordner 'Burgerschapskunde', met cursusmateriaal uit de jaren zestig van de gelijknamige stichting. Men meende toen dat het belangrijk was dat mensen iets over politiek en maatschappij en over hun eigen mogelijkheden weten. De laatste jaren beleeft het begrip burgerschap een opmerkelijke renaissance, constateert Van Deth.

De herwaardering van het begrip *burgerschap* is een gevolg van de maatschappelijke ontwikkelingen in de laatste jaren. Langzaam werd duidelijk dat individualisering en emancipatie niet uitsluitend positieve effecten hebben en dat het in de samenleving steeds meer ontbreekt aan solidariteit, gemeenschapszin en de bereidheid eigen belangen te relativeren. De gevolgen van dit gebrek zijn overal zichtbaar: belastingen worden vermeden, de schilder zwart betaald, straten vervuilen, voor het station liggen daklozen, de deelname aan verkiezingen daalt en alleenstaanden kunnen weken dood in hun flatje liggen voordat de burens iets merken.

De bezuinigingen in de collectieve sector hebben al die ontwikkelingen nog eens versterkt. Hoe kunnen dergelijke problemen worden opgelost zonder individualisering en emancipatie terug te schroeven?

Goede burger

Volgens velen bevat mijn oude ordner het antwoord op die vraag. Het begrip *burgerschap* verwijst naar de verhouding tussen individu en gemeenschap, waarbij mensen loyaal zijn aan de gemeenschap die hen in ruil daarvoor bescherming biedt. Op die manier ontstaat een band tussen persoonlijke, individuele zaken aan de ene kant en de staat en maat-

schappij waarin men leeft aan de andere kant. Die band zorgt er dan voor dat mensen niet alleen hun eigen belangen verdedigen, maar ook rekening houden met anderen. Filosofen, van Aristoteles en Plato tot Michael Walzer en Benjamin Barber, hebben zich met de vraag beziggehouden hoe men de belangen van de gemeenschap met die van de betrokken individuen in overeenstemming kan brengen. Geen enkele gemeenschap kan uitsluitend op basis van geweld functioneren. Een minimum aan overeenstemming over de belangrijkste rechten en plichten van mensen in een gemeenschap is nodig. In een democratie is een *goede burger* ondermeer bereid zich sociaal en politiek te engageren en verantwoordelijkheid te dragen, de mensenrechten te respecteren en zich voor solidariteit en gelijke kansen in te zetten. De laatste tijd wordt ook duurzame bescherming van het milieu aan dit rijtje toegevoegd.

Rechten en plichten

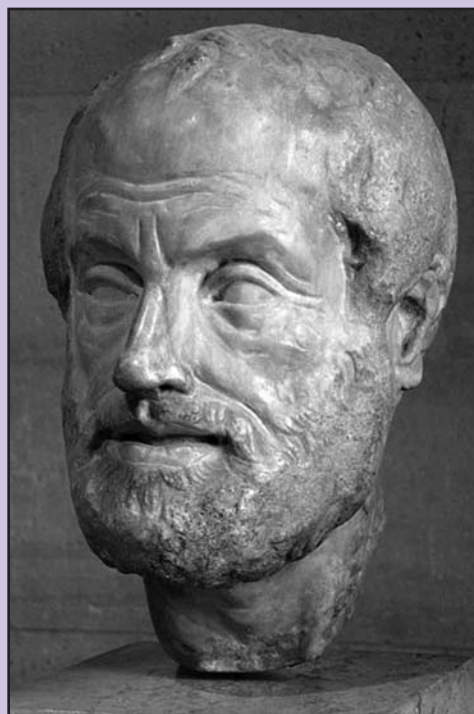
De huidige discussies over *burgerschap* zijn sterk bepaald door het werk van de Britse socioloog Thomas Marshall. In 1950 vatte hij de geschiedenis van het begrip en de verschillende varianten ervan kort samen. Daarbij onderscheidde hij burgerrechten, politieke rechten en sociale rechten die - min of meer in deze volgorde - in de achttiende, negentiende en twintigste eeuw werden erkend. Volgens Marshall verwerft men *burgerschap* door aan bepaalde voorwaarden te voldoen die zowel rechten als ook plichten betreffen. Marshall was ook degene die de positie van mensen in een samenleving niet alleen in politieke termen samenvatte, maar ook op de noodzaak

van de erkenning van sociale rechten wees.

Rechten en plichten van burgers zijn niet altijd eenvoudig met elkaar te combineren. Op basis van de prioriteiten in deze afweging kan men verschillende benaderingen van *burgerschap* onderscheiden. In *liberale theorieën* staat de bescherming tegen overheidsingrijpen (negatieve vrijheid) en het garanderen van gelijke kansen centraal. *Sociaal-democratische theorieën* hebben veel met liberale ideeën gemeen, maar benadrukken dat iedere burger ook voldoende middelen ter beschikking moet hebben om zich te kunnen ontplooiën (positieve vrijheid). *Communitaristische varianten* wijzen de sterke accentuering van rechten ten koste van plichten in de beide eerste theorieën af. In plaats daarvan benadrukken ze de verbinding van individuele rechten met de belangen van de gemeenschap. *Republikeinse theorieën* zijn gebaseerd op de scheiding van staat en gemeenschap. In deze benaderingen zijn de rechten en plichten van de burger allereerst met het politieke systeem en niet met de samenleving als geheel verbonden.

Hoewel de combinatie van rechten en plichten in de vier benaderingen politiek-filosofisch en praktisch verschillend is, vertonen de verwachtingen over de heilzame gevolgen van *burgerschap* opvallend gelijke trekken. De oplossing van veel politieke en maatschappelijke problemen is in principe eenvoudig: als meer mensen de kenmerken van de *goede burger* zouden accepteren, verdwijnen de negatieve gevolgen van individualisering en emancipatie vanzelf. Op basis van dergelijke overwegingen bieden veel organisaties (zoals de

Raad van Europa) trainingen en programma's in *burgerschap* aan. De hele argumentatie is echter gebaseerd op de aanname dat (te) weinig burgers het ideaal van een *goede burger* ondersteunen. Is dat inderdaad het geval?

Ook Aristoteles vroeg zich af of belangen van de samenleving en individuen met elkaar in overeenstemming konden worden gebracht.

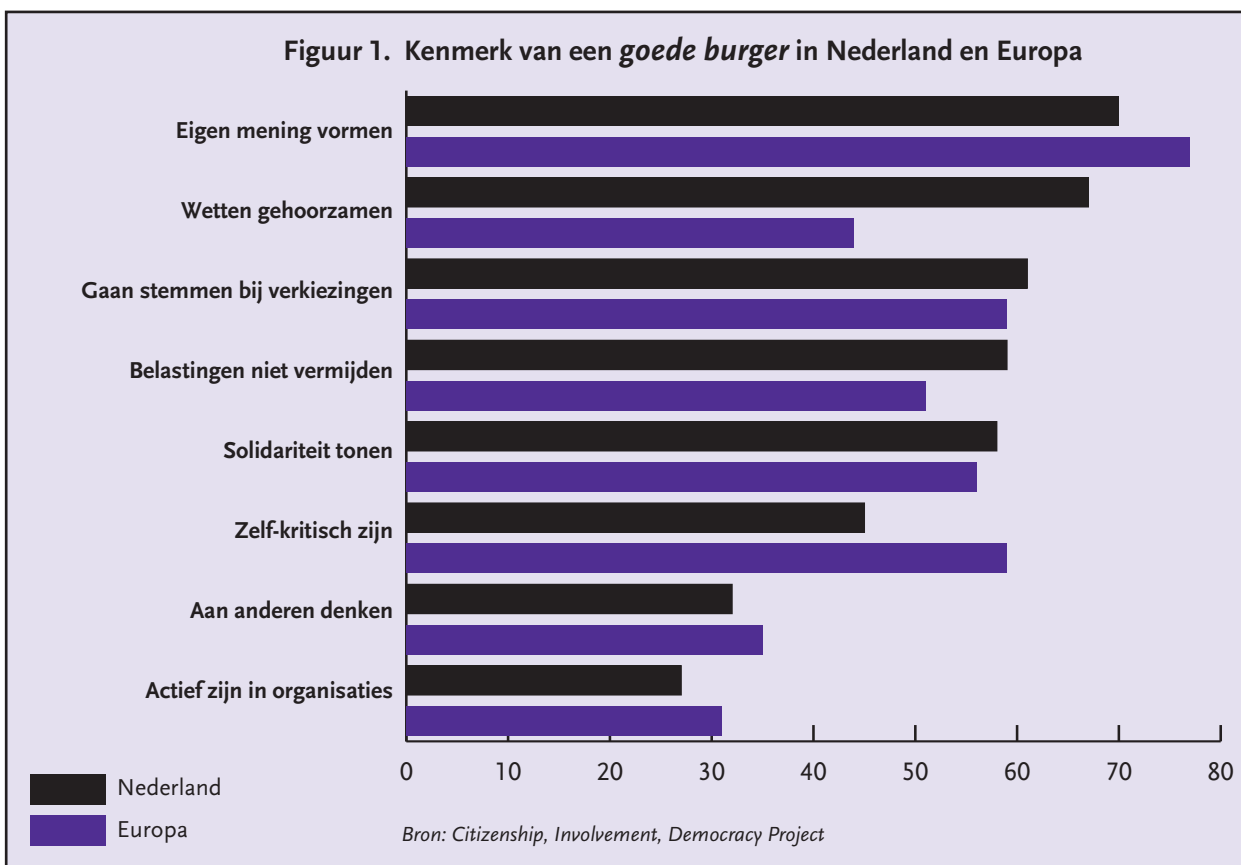
Onderzoek

Midden in de oceaan van politieke, filosofische en moralistische beschouwingen over *burgerschap* is het moeilijk empirisch onderzoek naar het beeld van de *goede burger* onder burgers zelf te vinden. In Amerika en Engeland - en in Nederland door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) - is die vraag wel eens onderzocht. Sporadisch internationaal vergelijkend onderzoek komt tot opmerkelijke conclusies. In figuur 1 (pagina 6) zijn de gegevens van het *Citizenship, Involvement, Democracy*-project samengevat voor de vragen hoe belangrijk burgers bepaalde aspecten

van burgerschap vinden. Dit project omvat representatieve steekproeven uit de inwoners van twaalf Europese landen waaronder Nederland.

Een eerste conclusie is dat belangrijke kenmerken van een *goede burger* door duidelijke meerderheden van de burgers worden ondersteund. Het gaat daarbij kennelijk ook om de combinatie van individuele en gemeenschappelijke zaken: zowel een 'eigen mening vormen' als 'wetten gehoorzamen' worden door meer dan tweederde van de ondervraagden als zeer belangrijk aangemerkt. Een tweede conclusie betreft het belang van private aangelegenheden. Anders dan in veel modieuze beschouwingen over *burgerschap* wordt benadrukt, menen opvallend weinig burgers dat 'aan anderen denken' en 'actief zijn in organisaties' belangrijk zijn voor een *goede burger*.

Dergelijke aspecten onderscheiden zich duidelijk van de andere kenmerken en worden door niet meer dan eenderde van de ondervraagden als belangrijk aangemerkt. Een derde conclusie betreft de vraag of *burgerschap* in Nederland anders wordt geïnterpreteerd dan in andere Europese landen. Dat blijkt inderdaad het geval te zijn. Een enorm verschil komt vooral naar voren bij de vraag of een *goede burger* wettelijke voorschriften en regelingen behoort te volgen. Terwijl dit aspect voor de meeste Europeanen (67 procent) zeer belangrijk is, meent in Nederland slechts een minderheid (44 procent) dat dit het geval is. Opvallend is verder dat Nederlanders veel meer belang aan zelfkritische houdingen en de vorming van eigen meningen toekennen dan in andere landen het geval is. Die afwijkingen

van het Europese beeld bevestigen de sterke individualisering in Nederland: een *goede Nederlandse burger* doet niet simpel wat wettelijk is voorgeschreven, maar vormt zijn eigen mening en waardeert zelfkritiek. Een sterkere accentuering van eigen standpunten kan natuurlijk niet samengaan met het klakkeloos volgen van wettelijke voorschriften. Dat is ook precies wat deze gegevens aantonen. *Burgerschap* in Nederland is voor een belangrijk deel gebaseerd op dezelfde normen als in andere landen. Als het echter om de vraag gaat of men wettelijke regelingen ook behoort te volgen, dan verschijnt direct het Nederlandse idee dat een *goede burger* dat niet zonder raadpleging van de eigen mening kan doen.

Relativering

Met de benen op tafel kan men gemakkelijk klagen over de epidemische

verspreiding van egoïstische houdingen, het verdwijnen van sociale banden en de erosie van gemeenschapszin en verantwoordelijkheidsgevoel in de samenleving. Internationaal vergelijkend onderzoek - hoewel beperkt - wijst in een geheel andere richting. In alle Europese landen vinden normatieve uitspraken over autonomie, solidariteit, het volgen van wettelijke voorschriften en deelname aan verkiezingen brede steun onder de bevolking. In Nederland is de situatie gecompliceerder door de sterke invloed van het typisch Nederlandse individualisme.

Is daarmee nu een oplossing gevonden voor de vele maatschappelijke problemen? Zo simpel is het helaas niet. Mensen doen niet altijd wat ze zeggen en zeggen niet altijd wat ze doen. Het belang van discussies over *burgerschap* is daardoor beperkt en

voor optimistische conclusies is net zo min reden als voor modieuze beschouwingen over het verdwijnen van gemeenschapszin, solidariteit en verantwoordelijkheid. De verhouding tussen individu en gemeenschap, tussen burger en staat, blijft niettemin een belangrijk thema in elke discussie over de gevolgen van individualisering en emancipatie. Daarbij zijn zeker ook de Nederlandse eigenaardigheden van belang. Mijn oude ordner 'Burgerschapskunde' gooi ik dus nog maar niet weg - maar een beter plekje in de boekenkast is ook niet nodig. ■

Prof.dr. Jan W. van Deth is als hoogleraar Politische Wissenschaft und International Vergleichende Sozialforschung verbonden aan de Universiteit van Mannheim.

Trots op vak dat staat als een huis

LIEKE MEIJS

Op 1 oktober maakt vakdidacticus, voormalig NVLM-voorzitter en oud-maatschappijleerdocente Thérèse Carpay gebruik van de FPU-regeling. Reden voor *Maatschappij & Politiek* om in een **interview** met haar op haar carrière terug te blikken. Ze is er trots op dat het vak weer 'staat als een huis', in het vmbo en in de Tweede Fase. Het voelt goed daaraan een steentje te hebben bijgedragen, vertelt de scheidend vakdidacticus.

Al weer acht jaar geleden interviewde *Maatschappij & Politiek* Thérèse Carpay naar aanleiding van haar benoeming tot voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM). Waarom koos ze toen voor deze bestuursbaan en waar heeft ze spijt van achteraf? Thérèse Carpay: 'Ik wil graag ergens mijn stempel op drukken, ik wil invloed hebben als ik mee doe en kies daarom voor het meebesturen'.

NVLM

Indertijd hoopte ze met het bestuur te bereiken dat de positie van het vak zou versterken en dat de belangenbehartiging van docenten Maatschappijleer zou worden verbeterd. Voldoende aanwas van goed opge-

leide docenten en stevige reclamecampagnes voor Maatschappijleer als examenvak leken haalbare doelen. Carpay: 'Daar hebben we als bestuur voor geknokt en gelobbyd en dat heeft zeker vruchten afgeworpen. Het combinatievak is van de baan en Maatschappijleer kan ook als profielvak worden gekozen. Voor het mbo zijn nog niet alle actiepunten gehaald, maar in het NVLM-bestuur is er meer aandacht voor gekomen.' Als NVLM-voorzitter schreef ze vanaf 1999 achttien columns onder de titel *Thérèse*. Daar denkt ze met genoegen aan terug. Carpay: 'De column was een uitlaatklep. Als ik ze nu teruglees denk ik: goh, ik was wel erg prekerig toen.' Op pagina 8 kunt u haar laatst gepubliceerde columns nog eens

teruglezen. 'Daarin komt mijn grondhouding wel goed naar voren', aldus Carpay.

Nieuwe bijbels

Als vakdidacticus concentreerde Carpay zich op de instroomeisen en de inhoud van de moderne lerarenopleiding. Die moet goed opgeleide leraren afleveren en dat vraagt weer om heldere eisen waaraan studenten moeten voldoen om in de eerste-graadsopleiding Maatschappijleer te kunnen instromen. Carpay: 'Ik had er erg veel moeite mee dat mijn goed opgeleide lio's geen baan konden vinden, terwijl Jan en alleman die nog een paar uren over hadden van de Inspectie het vak mochten geven.' Alle toeleverende faculteiten heeft

Ontwenningsverschijnselen

Volgens mij gaat het niet lukken. Luisteren naar Theo lukt nog wel, maar doen wat hij zegt? Als ik het met hem eens ben, is er geen vuiltje aan de lucht. Maar als ik er net even helemaal anders over denk, zal ik dat zeker niet onder stoelen of banken steken. Laat staan dat ik het zal inslikken. Op zijn gunstigst zal ik met alle middelen proberen iedereen van mijn gelijk te overtuigen. Ik geef een voorbeeld.

Dat een beschaafd land het niet kan maken de opvoeding tot democraat uit het curriculum te schrappen, daarover zijn we het eens, maar hoe dat te bereiken leidt tot discussie. Als in het najaar uit geheime notities blijkt dat de staatssecretaris van plan is Maatschappijleer in het vrije deel een zachte dood te laten sterven, vind ik dat het tijd wordt voor minder vriendelijke acties om de jeugd en dit land van de ondergang te redden. Een worm in de computer van de ambtenaren van Adelmund, die niet alleen alle geheime plannen en voorstellen onder het volk verspreidt, maar ook de ambtelijke manipulaties die nodig zijn om ze te realiseren prijsgeeft, is dan wel het minste. Een staking is banaal, maar kan worden overwogen als we dit combineren met een bezetting van alle uitgeverijen die om winstwaarschuwingen te voorkomen, weigeren voor Maatschappijleer een fatsoenlijke studiehuismethode te laten ontwerpen en uit te geven. Ook valt te denken aan uitlokking van schandalen om vervolgens daarbij betrokken (hoofd)redacteuren van kranten te chanteren, die, omdat dit niet strookt met eigen interesses en belangen en die van hun historische vrienden, weigeren aandacht te schenken aan de politieke en sociale vorming van de jongeren.

Stel het bestuur is verdeeld over mijn voorstellen. Voorzitter Theo vindt dat ze niet stroken met een serieuze belangengroep die na een kleine dip binnenkort weer over een respectabel aantal ledenaantal zal beschikken. Hij verwijt mij deze serieuze, achtenswaardige docentenorganisatie als actiegroep te gebruiken. Een stoot onder de gordel voor iemand die tien jaar van haar huisvrouwenbestaan met zuigelingen, peuters en kleuters op de barricaden heeft gestaan. Wat doe ik? Ik zeg 'ja' en doe 'nee'. Voor het oog van het kerkvolk (= het bestuur van de NVLM) knik ik instemmend bij zijn commentaar. Het bestuur wijst mijn voorstellen af. Op weg naar huis trek ik in de trein aan de noodrem en ontrol in het weiland naast het spoor een spandoek met als tekst: 'Koops en Adelmund een pot nat! De democratie gaat op zijn gat!'. Na een forse boete word ik bij mijn tweede poging in Wolfheze definitief de trein uitgezet.

Ik geef toe: het is een fantasie. Als ik nu in therapie ga en probeer af te kicken van het voorzitter zijn en het laatste woord te hebben, kan dit najaar alles nog in pais en vree verlopen. Maar ik weet het niet zeker. Zoekt iemand nog een voorzitter? Vanaf Kerst ben ik beschikbaar. Misschien zelfs eerder.

Thérèse

Deze column verscheen eerder in Maatschappij & Politiek 2001, nummer 5.

Thérèse Carpay bezocht om te verduidelijken welke aanvullende eisen er voor instroom aan studenten gesteld gingen worden. Zat er geen Politicologie in de studierichting van een student die een eerstegraads maatschappijleerbevoegdheid wilde halen, dan lag nu vast welke reparatietentamens nodig waren om te kunnen worden toegelaten. Carpay: 'Dat moet, want ik ben ervan overtuigd dat een stevige basis van Sociologie en Politicologie absolute vereisten voor maatschappijleerdocenten zijn. Daarmee ben je er echter nog niet. Ik heb in de opleiding geprobeerd de studenten op het lesgeven voor te bereiden, ook in het Studiehuis. De televisiedocumentaire *4-Havo, een klas apart* bracht het schrijnend in beeld: die docent voor de klas die eenzaam zijn boodschap probeert te slijten, dat kon niet meer. Leerlingen moeten op allerlei manieren zelf worden geactiveerd, anders gebeurt er niets bij hen, waarmee ik niet bedoel dat klassikaal frontaal uitleggen niet zou mogen. Dat is ook weer zo'n dogma en van dogma's moeten we af. Leerlingen moeten aan het denken worden gezet. Studiewijzers mogen niet als nieuwe bijbels gaan fungeren. Het schrijven aan het boek met activerende werkvormen¹ was natuurlijk ook een poging om manieren te vinden om leerlingen aan het denken te zetten. Daar schreven schoolpracticumdocenten en lio's aan mee. Het moeilijkste onderdeel van de opleiding vinden studenten het praktijkonderzoek. Dat vind ik juist een essentieel onderdeel van de eerste-gradsopleiding: kritisch leren kijken naar de onderwijspraktijk en naar het effect van het didactisch handelen.'

Geen oppasoma

Carpay zegt nergens spijt van te hebben. Als ze toen had geweten wat ze nu weet zou ze wel dingen anders hebben gedaan: in de lessen de leerling centraler stellen en niet al te strakke structuren neerzetten. Het hoofddoel is dat leerlingen leren hun talenten te ontwikkelen en op de maatschappij worden voorbereid, ongeacht wat ze later willen gaan doen. De woorden *gelukkig worden* ontsnappen uit haar mond, maar ze relateert die weer meteen met de opmerking: 'Ik word oud, dat krijg je met een vijfde kleinkind op komst. Bij Maatschappijleer moet ruimte zijn om leerlingen op de samenleving te kunnen laten reflecteren, voordat ze er met baan en kinderen in vast zitten'. De FPU-regeling (Flexibel Pensioen en Uittreden) is voor Carpay geen aanleiding om het rustiger aan te

gaan doen. Ze krijgt nu echt meer tijd om aan haar promotie te werken. Het doceren aan de opleiding had ze al eerder aan Patricia Leenders overgedragen. Ze licht haar promotieonderzoek toe: 'Ik wil weten waar de zeggenschap over het onderwijs ligt en ik onderzoek de invoering van het Studiehuis als onderwijsvernieuwing. Waarom moest er een Studiehuis komen, wie waren erbij betrokken en hoe kwamen ze aan hun ideeën? De vraag die vervolgens moet worden beantwoord is waarom het Studiehuis loopt zoals het loopt en wat daarbij de rol van de vakdocent is. Het lezen hierover zet me veel aan het denken over de manier waarop het onderwijs zou kunnen worden vernieuwd. Docenten ventileren vaak de klacht dat leerlingen - zeker de havo-leerlingen - het Studiehuis niet aan zouden kunnen, maar ik zie ook

veel docenten die vooral aan hun eigen vertrouwde aanpak vasthouden. De verhouding leraar-leerling en de ruimte die leerlingen daarbinnen krijgen intrigeren me.'

Ze heeft zitting genomen in de werkgroep Leefmilieu in Nijmegen, die zich vooral met luchtkwaliteit bezighoudt, zoals de effecten van de aanleg van een tweede stadsbrug.

Carpay: 'Dan pas ik in de praktijk weer toe wat Maatschappijleer ons leert over welk handelen in welke fase van de besluitvorming het meeste effect zal hebben'. Ze concludeert: 'Ergens voor blijven knokken, dat is de rode draad in mijn loopbaan'. ■

Noot

1. Carpay, T. (e.a.), *Actief denken met maatschappijleer, Opdrachten voor activerend maatschappijleeronderwijs*, Uitgeverij Essener, Wormerveer 2006.

Uitreiking eerste profielwerkstukprijs Maatschappijleer *Femke Halsema in hogere sferen*

Dit jaar werd voor de eerste keer een wedstrijd uitgeschreven voor het beste profielwerkstuk Maatschappijleer. Op woensdag 20 juni mocht winnares Ymke Kleissen samen met Femke Halsema van GroenLinks in een luchtballon het luchtruim verkennen. Zij won de prijs met haar profielwerkstuk *De hoge hoed van Halsema* waarin ze onderzoek deed naar de vermeende liberale draai die GroenLinks onder leiding van Femke Halsema maakte.

De 17-jarige vwo-leerling schreef haar werkstuk aan de vavo-afdeling van het ROC Twente in Enschede. Ymke Kleissen concludeert dat er geen sprake is van een koerswijziging, maar dat Femke Halsema als partijleidster wel andere accenten legt, die gezien de geschiedenis van de partij goed zijn te verdedigen.

Arthur Pormes, voorzitter van de NVLM en lid van de jury, vertelde de aanwezigen hoe de wedstrijd tot stand is gekomen en waarom dit profielwerkstuk de prijs volgens de jury heeft verdiend. Daarna reikte Halsema de prijs uit. Halsema was blij dat nu voor eens en voor altijd duidelijk was dat ze GroenLinks niet in de richting van de VVD wil duwen; vrijheid is volgens haar altijd al een belangrijk uitgangspunt van GroenLinks geweest. Naast de ballonvaart won Kleissen een fotocamera en het boek *De aarde vanuit de hemel*. Hoewel Halsema en Kleissen beiden aan hoogtevrees lijdten, stapten ze even later toch samen in het mandje om de samenleving van grote hoogte te bekijken. De wedstrijd werd georganiseerd door de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) en de opleidingen Sociologie van de Vrije Universiteit Amsterdam (VU) en de Universiteit van Tilburg (UvT). Het is de bedoeling deze wedstrijd vanaf nu jaarlijks te organiseren, in de toekomst dus voor het beste profielwerkstuk Maatschappijwetenschappen. **Coen Gelinck**

Een liefdesverklaring

THÉRÈSE CARPAY

In juni van dit jaar bood Paul Schnabel, voorzitter van de gelijknamige commissie, de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen een voorstel aan voor een examenprogramma Maatschappijwetenschappen. Korte tijd later vroeg Maatschappij & Politiek Thérèse Carpay daar een commentaar op te schrijven. Daar zij deze zomer afscheid neemt als vakdidacticus Maatschappijleer (zie ook pagina 7) vindt u hieronder een vakdidactische zwanenzang.

Een van de eerste zaken die de commissie verantwoordt, is de naamgeving. Maatschappijleer (als profielvak) wordt Maatschappijwetenschappen. *Leer* wijst op het normatieve en socialiserende karakter van het vak en dat is goed voor het gemeenschappelijke deel, maar niet voor het profielvak.

Maatschappijwetenschappen wil aansluiting zoeken bij de wetenschappelijke disciplinelijn en daar past deze naam volgens de auteurs beter bij.

Leer of wetenschap

De naamsverandering lijkt een cruciale stap in een lange zoektocht naar academische erkenning door de sociale wetenschappen. Een stempel

van goedkeuring van een enkele hoogleraar op de minutieus uitgewerkte eindtermen van het keuze-examenvak, en later van het profielvak, was lange tijd het hoogst haalbare. De liefde kwam van een kant. Dit voorstel, uitgebracht door een commissie met enkele wetenschappelijke zwaargewichten, brengt daar eindelijk verandering in. In wezen is het een langverwachte - hoewel ingetogen - liefdesverklaring van de sociale wetenschappen aan het schoolvak: 'Jullie houden al heel lang van ons om de status die wij meebrengen, maar wij houden ook wel een beetje van jullie omdat we graag goed opgeleide, gemotiveerde eerstejaars willen hebben, in plaats van de duizenden die onze collegezalen be-

stormen om na enkele maanden de pijp alweer aan Maarten te geven, omdat ze geen idee hebben waaraan ze zijn begonnen'. Als we slagen, in dat goed opleiden, staat niets een duurzame relatie nog in de weg. In de eindtermen blijft kennis domineren. Domeinen zijn geactualiseerd en nieuwe domeinen zijn toegevoegd. Tussen de twee dominante poten, Sociologie en Politicologie, is een conceptuele samenhang ontwikkeld die doet denken aan de ingenieuze manier waarop indertijd in het voorstel voor het combinatievak samenhang tussen Geschiedenis en Maatschappijleer is gecreëerd. Het rapport maakt duidelijk dat dit programma niet als een inleiding in de Sociologie mag worden gezien. Die waarschuwing is niet voor niets. Het zou als een brede inleiding aan het begin van die studie niet misstaan.

Concept-context

Om het gebied van Maatschappijwetenschappen conceptueel weer te geven worden vier centrale concepten van het vak als ordeningsprincipe gebruikt: binding, vorming, verhouding en verandering. Als uitwerking volgt een nieuwe laag concepten, verdeeld over de aanleverende disciplines Sociologie en Politicologie. Deze concepten zijn in de domeinen terug te vinden. Daar worden nog andere, domeinspecifieke, concepten aan toegevoegd. Tot slot kent ieder domein ook nog contextspecifieke concepten. Kortom: aan concepten geen gebrek.

De commissie was ongetwijfeld al een eind op weg toen Stichting Leerplanontwikkeling (SLO), in opdracht van het Ministerie van Onderwijs (zo ging dat en zo gaat dat), het concept-contextformat onder de

deur doorschoof. Anders kan ik deze bijzondere vorm van een concept-contextbenadering niet verklaren. Het rapport noemt als context Nederland, de Europese Unie en internationale vergelijking. Ik mis de kosmos.

Het woord *concept* zal in een examenprogramma niet veel vragen oproepen. Leerlingen moeten min of meer vakspecifieke begrippen kunnen ontdekken, definiëren en toepassen. Contexten in een examenprogramma zorgen voor meer problemen. Een *context* is een praktijk waaraan men actief kan deelnemen om een gemeenschappelijk doel te bereiken. Er zijn maatschappelijke, beroepsgerichte, theoretische en experimentele contexten. Als de contexten worden aanpast om in het onderwijs te worden gebruikt, kan men van didactische contexten spreken.

Contexten kunnen duurzaam en veranderlijk zijn, maar moeten altijd uitdagend zijn en aansluiten bij de interesses en aanleg van de leerling. Men heeft veel contexten nodig: aanleercontexten, oefencontexten en toetscontexten. Contexten zijn bedoeld om een brug naar de werkelijkheid te slaan en zo leerlingen begrippen aan te leren en te leren toepassen.

Centraal daarbij staat het vermogen tot transfer: begrippen kunnen toepassen in andere situaties dan waarin ze zijn geleerd, maar ook het leren inzien dat begripsdefiniëring contextafhankelijk is. Cultuur betekent bij massamedia iets anders dan bij migratie.

Contexten spelen in het algemeen vormend onderwijs een andere rol dan in het beroepsonderwijs. Het gaat in het algemeen voortgezet onderwijs, naast praktische, voor een groot deel om theoretische contex-

---

Voor een aankomend timmerman gaat het niet (alleen) om de vaardigheid van houtbewerking, maar om het beheersen daarvan op de bouwplaats.

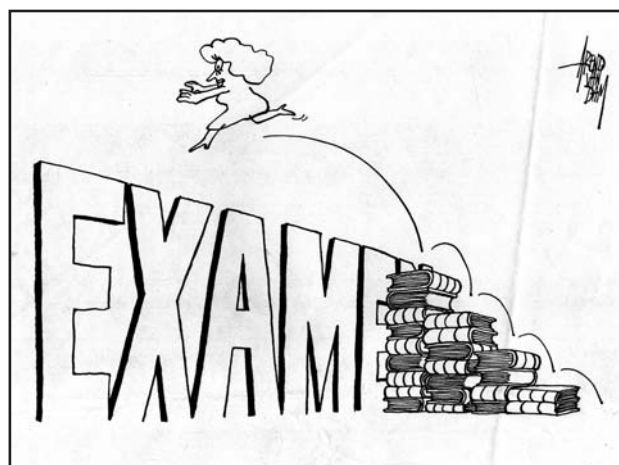
ten. Praktische contexten zijn vaak gedidactiseerde praktijkopdrachten. Voor een aankomend timmerman gaat het niet (alleen) om de vaardigheid van houtbewerking (hetgeen een kunstenaar ook kan), maar om het beheersen daarvan op de bouwplaats, zoals bij de renovatie van kozijnen in een monumentaal pand. De praktische context is relevant voor het diploma en dus voor het examenprogramma.

Contexten in examens

De Koninklijke Akademie van Wetenschappen (KNAW) adviseert in 2003 dat het centraal schriftelijk examen van havo en vwo zich op kernconcepten en kernvaardigheden moet richten. De contexten waarin kernconcepten kunnen worden toegepast en additionele feitenkennis om de verbinding tussen concept en context te leggen, vormen in haar ogen een onderdeel van het schoolexamen; dit met name om een einde aan omvangrijke examenprogramma's te maken en ruimte voor differentiatie te scheppen.

Ik kan deze stellingname alleen maar toejuichen. Die zou betekenen dat er aan het voorstel Maatschappijweten-

schappen geen contexten hoeven te worden toegevoegd, geen minutieuze uitwerkingen van *context-eindtermen*. Ik ben benieuwd of het Cito zo creatief is dat het zonder vastgelegde contexten een goed examen in elkaar kan zetten. Uitwerking van voorbeeldcontexten voor het schoolexamen kan aan uitgever en SLO worden overgelaten. Hoe het ook wordt bekeken, het voorstel van de KNAW geeft in elk geval veel verantwoordelijkheid aan de docent. Het heeft evenwel meer voordelen. Het dwingt docenten didactisch bewust met zowel praktische als theoretische contexten om te gaan. Transfer is voor leerlingen moeilijk: wat ze binnen het ene domein of thema (straks: context) aanleren, blijkt voor hen niet zonder meer toepasbaar binnen een ander. Vaak is het alsof ze bij een nieuw onderwerp een andere wereld binnenstappen, alle opgedane kennis achter zich latend. Hoewel maatschappijleerdocenten gewend zijn begrippen en vaardigheden in verschillende contexten aan te leren, zou het zelf bewust kiezen en didactiseren van contexten een stap vooruit kunnen bete-

cartoon: Ahrend van Darn

kenen voor de kwaliteit van het maatschappijleer- *casu quo* maatschappijwetenschappenonderwijs.

Een ander voordeel is dat hiermee een stap richting geïntegreerd of vakoverstijgend onderwijs kan worden gezet. De discussie of maatschappijleerdocenten dat moeten willen voert hier te ver, maar concept-contextonderwijs maakt het gemakkelijker. In overleg met collega's kan dezelfde context, of het nu om een praktische of theoretische gaat, vanuit verschillende vakken door leerlingen worden benaderd.

Kwaliteit

Het lijkt alsof een voorgeschreven concept-contextbenadering in een examenprogramma alleen maar voordelen heeft. Er zit echter nog een aspect aan. Door een concept-contextbenadering als uitgangspunt te nemen bepaalt een examenprogramma mede de didactiek in de klas. Een examenprogramma dat de didactiek impliceert, kan verbetering van de kwaliteit van het onderwijs te weegbrengen. In onderwijsvernieuwing die via examenprogramma's over de hoofden van docenten wordt uitgestort, geloof ik echter niet; niet meer, na het op goede gronden ingevoerde, maar op de verkeerde manier geïnitieerde Studiehuis. Er moeten andere manieren zijn. ■

Literatuur

1. Kamp, Marcel, J.A., *Halen leerlingen concepten uit contexten?* Lezing op de Good Practice Dag Bèta, Radboud Universiteit Nijmegen, Nijmegen, 11 mei 2007.
2. KNAW-advies, *Ontwikkeling van talent in de Tweede Fase*, 2003.

Thérèse Carpay is als vakdidacticus verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zij is oud-maatschappijleerdocente en voormalig voorzitter van de NVLM.

Burgerschap en sociale integratie in de Onderwijswet

Onderwijsraad vindt wiel uit

FRANS MAAS

Met de nota *Onderwijs en sociale samenhang: de stand van zaken* (mei 2007) over een aantal ontwikkelingen in het onderwijs in Nederland kijkt de Onderwijsraad terug op eerder gegeven adviezen en de wijze waarop de minister daarmee is omgegaan. De nota gaat in op de thema's 'Burgerschapsvorming en sociale integratie in de onderwijspraktijk', 'Tegengaan van etnische onderwijssegregatie in de praktijk' en 'Ouder-schoolcontacten in de praktijk'. In dit [artikel](#) legt Frans Maas het accent op burgerschapsvorming.

De Onderwijsraad heeft in 2003 het advies *Onderwijs en burgerschap* afgegeven. In dit advies worden drie niveaus van burgerschapsvorming onderscheiden: schoolburgerschap, maatschappelijk burgerschap (in de lokale gemeenschap) en staatsburgerschap (in de politieke gemeenschap). De voorstellen in het advies zijn beperkt tot doelbepaling in alle sectorwetten (Wet op het Primair Onderwijs, Wet op het Voortgezet Onderwijs en Wet op Expertisecentra) en een nadere uitwerking in de kerndoelen, eindtermen en kwalificatiestructuur van de verschillende onderwijssectoren. In een later advies wordt bovendien nog

de ontwikkeling van Europees burgerschap onderstreept.

Sociale cohesie

In 2005 is naar aanleiding van deze adviezen van de Onderwijsraad de Wet Burgerschapsvorming en Sociale Integratie aangenomen. De wet is per 1 februari 2006 van kracht. De wet heeft als doel de bevordering van de sociale cohesie en legt scholen een *inspanningsverplichting* op. In de examenprogramma's van de vakken Geschiedenis, Economie, Aardrijkskunde en de kunstvakken zijn of worden elementen opgenomen die op burgerschapsvorming en sociale in-

De klas als sociale gemeenschap.

tegratie zijn gericht. Basiswaarden als vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid van mensen, begrip voor wat voor de ander wezenlijk is, verdraagzaamheid en het afwijzen van discriminatie, maar bijvoorbeeld ook het op een goede manier kunnen oplossen van problemen of een democratische houding, vragen om actieve aandacht van de school. De minister zal *burgerschapsvorming* en *sociale integratie* als thema in het toetsingskader voor de Onderwijsinspectie opnemen, waarbij meteen wordt gemeld dat het toezicht op dit gebied 'terughoudend' zal worden ingevuld. Vanaf het schooljaar 2006-2007 ziet de Inspectie dus toe op de uitvoering van deze wet, en kijkt zij naar de resultaten van het burgerschapsonderwijs. Het gaat hierbij om de vraag of de school 'basisvoorwaarden en de kennis, houding en vaardigheden voor participatie in de democratische rechtstaat bevordert'. Voor het voortgezet onderwijs is dit een kerndoel geworden (kerndoel 45) waar aan nog is toegevoegd dat leerlingen kennis moeten hebben over de hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting.

Selecte groep

Nog vóór de invoering van de wet is onderzoek gedaan naar de praktijk van burgerschapsvorming in het voortgezet onderwijs. Het onderzoek maakte onderscheid in drie categorieën:

1. Burgerschapsvorming in de klas. De klas wordt hierbij opgevat als een sociale gemeenschap. Het doel is samenwerkend leren.
2. Burgerschapsvorming op school. Doel is de leerlingenparticipatie in sociale aangelegenheden (leerlingenraad, schoolkrant en dergelijke).
3. Participatie buiten de school. Te denken valt hier aan maatschappelijke stages. Het valt de onderzoekers op dat deze erg *braaf* zijn. Naar de mening van de onderzoekers zou iedere leerling zelf ten minste eenmaal in zijn schoolloopbaan een actie op touw moeten zetten.

Met name op de laatste twee punten wordt door scholen zeer zwak gescoord. Het gaat om een kleine selecte groep leerlingen die deze activiteiten onderneemt. Deze leerlingen verwerven veel burgerschapskwalitei-

ten, andere leerlingen veel minder. Het spreekt voor zich dat op basis van dergelijk onderzoek en een palet van losse initiatieven en activiteiten de Inspectie niet positief over burgerschapsvorming is: 'De tijd is rijp om na te denken over een meer structurele aanpak van burgerschapsvorming.' In de hele nota, waarin zes bladzijden over burgerschapsvorming gaan, komt het woord *Maatschappijwetenschappen* nul keer voor en *Maatschappijleer* twee keer, waarvan één keer in een negatieve context (als het om onderwijsinhoud gaat zou het vak Maatschappijleer te weinig aan burgerschap doen).

Kluit in het riet

In het novemnummer van *Maatschappij & Politiek* 2005 geeft Wolter Blankert hoog op van de nieuwe wet. Hij ziet kansen voor een versterking van het vak. Blankert ziet het vak Maatschappijleer als spin in het web, omdat binnen het vak de expertise aanwezig is om invulling te geven aan de inspanningsverplichting die de scholen opgelegd hebben gekregen. Geen strijd meer om losse uurtjes, maar ruimte voor de ontwikkeling van heuse projecten op scholen rond het thema Burgerschap. Op de scholen waar ik werk was daar niets van te merken. Misschien had ik zelf het initiatief moeten nemen, maar eerlijk gezegd was de hele wet mij ontgaan. Daar komt bij dat ik mij niet geroepen voel om bij een directeur om ruimte in mijn formatie te bedelen opdat ik iets met een project rond burgerschapsvorming kan gaan doen. Bij het nog eens teruglezen van

de wet bekruipt mij het gevoel dat goedbedoelende onderwijshervormers met een enorme kluit het riet in zijn gestuurd. Er is een maatschappelijk probleem: gebrek aan sociale cohesie. In een wet wordt gezet dat de scholen daar meer aan moeten doen (hoe, mogen de scholen helemaal zelf weten) en daarna wordt 'te-rughoudend toezicht' gehouden. Het is wetgeving het parlement onwaardig. Dat burgerschapsvorming op deze manier niet van de grond komt zal geen enkele ervaren maatschappijleerdocent verbazen.

Kansen

Het meest verontrustend is het totale gebrek aan kennis van de inhoud van het vak Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen bij de Onderwijsraad, bij parlementariërs en wellicht ook, hoe vreemd ook, op het Ministerie van Onderwijs. Hier valt voor het bestuur van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) nog wat missiewerk te verrichten. Ik vrees dat hiervoor bij nul moet worden begonnen. Versterking van het probleemoplossend vermogen van leerlingen kan gedurende de gehele onderwijsloopbaan geschieden. Actief burgerschap dat het niveau van de school ontstijgt is alleen voor de bovenbouw van havo en vwo weggelegd. Het vereist abstraherend vermogen, kennis en vaardigheden die juist bij Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen aan de orde komen. Het biedt de gelegenheid voor een meer structurele aanpak van burgerschapsvorming waar de Onderwijsinspectie om vraagt. In die zin liggen er inderdaad kansen voor Maatschappijleer. ■

Het voorstel voor het vak Maatschappijwetenschappen

Achtergrondgeschiedenis en eerste kritische beschouwing

HUUB PHILIPPENS

Met ingang van schooljaar 2007-2008 maakt een groot aantal scholieren kennis met een nieuw vak: Maatschappijwetenschappen. In een eerste bijdrage over dit nieuwe vak gaat Huub Philippens in op de historische aanloop naar het nieuwe programma. Over themavelden, exemplarische thema's-theorie en de waan van de dag.

Frans Maas is docent Maatschappijleer aan het Da Vinci College in Dordrecht. Het voorstel voor het nieuwe programma Maatschappijwetenschappen is een verademing. Te lang heeft ons vak gemodderd met een bundeltje met thema's die als los zand aan elkaar hingen. Het mag een prestatie worden genoemd dat de Centrale Examencommissies Vaststelling Op-gaven (CEVO's) en de leraren die er mee moesten werken nog redelijke vragen wisten te maken. Daar hoort wel de kanttekening bij dat leerlingen de eindexamens Maatschappijleer eenvoudig vonden. De moeilijkheidsgraad zat vooral in de *hoeveelheid* te leren stof. Dat was niet goed voor de status van het vak.

Ik keek er ook niet van op dat zo weinig scholen Maatschappijleer 2 in hun programma opnamen – overigens ook de mijne niet. Mijn school heeft toch Maatschappijwetenschappen in de hernieuwde Tweede Fase ingevoerd, om twee redenen: (i) de schoolleiding vroeg daar uitdrukkelijk om en (ii) van Maatschappijwetenschappen mocht worden verwacht dat het niet slechter en waarschijnlijk wel beter zou zijn dan het oude programma. Die verwachting is gelukkig uitgekomen.

Nieuwe start

Veel maatschappijleerdocenten zullen niet anders weten dan dat met thema's wordt gewerkt. Daarom wil

ik nog eens nagaan hoe we aan die thema's zijn gekomen en waarom het zo lang heeft geduurd om er af te komen.

Begin jaren tachtig van de vorige eeuw werd Nel Ginjaar-Maas (VVD) staatssecretaris op Onderwijs. Zij kreeg de portefeuille Voortgezet Onderwijs. Bij haar aantreden stuurde ik als voorzitter van het bestuur van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) een brief met gelukwensen. De nieuwe staatssecretaris had naast Scheikunde enkele jaren Maatschappijleer gegeven en ze had de waarde van het vak leren kennen. We wisten dat er in de wandelgangen van het ministerie stemmen opgingen om het vak af te schaffen, omdat de kwaliteit bedroevend was. Veel Tweede Kamerleden en bewindslieden kregen via hun kinderen voortdurend signalen dat dit vak 'achter de streep' maar beter gemist kon worden. Het was een vak zonder speciaal opgeleide leraren en vrijwel zonder bruikbare methoden.

Ginjaar-Maas nodigde ons uit om over de situatie te praten. We kwamen met het voorstel om een 'experiment eindexamen Maatschappijleer' te starten. Daar had ze op gewacht. Achteraf heb ik begrepen dat ze dat, tegen massieve weerstand van haar eigen departement in, heeft doorgezet.

Zwakke basis

Er werd een commissie geïnstalleerd om uit te zoeken of een eindexamen mogelijk was en natuurlijk kwam die met een positieve aanbeveling. De commissie had ook een structuur voor het vak bedacht en daar ging het al meteen fout. De groep kende een sterke vertegenwoordiging van de

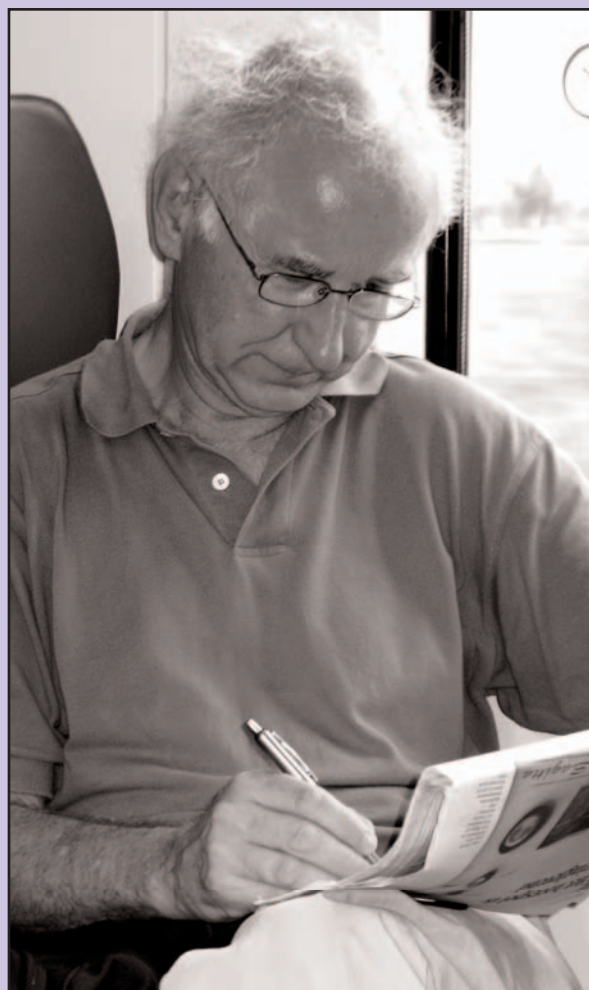
Nieuwe - tweedegraads - Lerarenopleidingen (NLO's). Zij hadden bedacht dat het vak concentrisch moest worden opgebouwd. Er moest bij de leerling als individu worden gestart en in steeds grotere cirkels naar de internationale samenleving worden toegewerkt. Via Socialisatie ('Opvoeding en Vorming'), Eigen Omgeving ('Gezin en Samenleving', 'Arbeid en Vrije Tijd'), Staat ('Politieke structuren en processen') naar Internationale Verhoudingen. Aan die brede omschrijvingen werd de naam *thema-velDEN* gegeven. Omdat die gebieden zo breed waren en het de commissie niet lukte om vast te stellen wat daarin zinvolle kennis was, stelden ze voor in die gebieden *thema's* te kiezen. De door een nieuwe commissie uit te werken thema's konden namelijk ad hoc aan de hand van simpele richtlijnen worden ingevuld: kies een thema, ga na wat daar sociaal-cultureel, politiek-juridisch en sociaaleconomisch over valt op te schrijven en hussel zo kennis bij elkaar. Die kwam terecht in uiterst gedetailleerde eindtermen en daarmee konden de leraren dan

Leverde dat zinvolle kennis op? Nee, maar men had ter legitimatie wel een kleine theorie bedacht, de *exemplarische thema's-theorie*. Die theorie kwam er op neer dat de leerlingen door een paar thema's op dezelfde manier door te strompelen, een plan

van aanpak voor de andere thema's zouden leren. Dat heeft nooit gewerkt, althans ik heb dat nooit kunnen constateren.

Commissies

Alleen Maatschappijleer had een dergelijke eindtermencommissie. Jarenlang heeft het ministerie deze *Structuurcommissie* gefinancierd. Daarmee elke verbetering van het vak blokkerend, want die commissie werd een

Huub Philippens

staat in de staat. Haar hoofdzetel was Tilburg en zij had de beschikking over een eigen secretariaat. De commissie overlegde met het ministerie. De Tilburgse vakdidactiekafdeling kreeg zoveel mankracht en faciliteiten dat ze

hofleverancier voor het NVLM-bestuur werd. Hoe scheef het was gegroeid, bleek toen het hoofd van de Structuurcommissie de (Amsterdamse) NVLM-voorzitter liet weten dat de NVLM zich niet met de inhoud van het vak had te bemoeien, daar was *Tilburg* voor!

De maatschappijleerinhoud werd door de waan van de dag en de sensatiezucht van leerlingen bepaald.

Om de zoveel tijd bedacht de Structuurcommissie een nieuw thema, dat vervolgens weer moest worden gevuld. Vaak waren dat thema's die het op dat moment goed deden in *Den Haag*, want daar werd steeds naar gelonkt. Zo kregen we ten tijde van minister Jan Pronk 'Ontwikkelingssamenwerking', in de jaren tachtig dook 'Milieu' op, na de stormachtige opkomst van de computer 'Informatietechnologie en Samenleving' en vervolgens het politiek correcte 'Multiculturele Samenleving'. Een thema over oorlog en vredesbewegingen bleek minder goed te vallen en dat werd dus prompt overgeslagen. Criminaliteit en Rechtsstaat werd wel opgenomen, omdat 'criminaliteit zo populair bij de leerlingen is'. Zo werd de maatschappijleerinhoud door de waan van de dag en sensatiezucht van leerlingen bepaald. Bij andere vakken is men doorgaans verstandiger, daar gaat men af op inhoud en structuur van de toeleverende wetenschappen.

In de Structuurcommissie zat vele jaren een methodenschrijver die grote invloed had op de inhoud van de eindtermen en zijn boeken al klaar had.

Ik heb tegen deze misstanden geprotesteerd. Op zeker moment werd mij - informeel - uit de hoogste Tilburgse kringen gemeld dat ik misschien wel gelijk had met mijn kritiek op het niveau, maar dat het veld (de *leraren Maatschappijleer*) nog niet aan iets beters toe was. Bovendien hadden allerlei sociale wetenschappers de eindtermen doorgelooid en ze in orde bevonden. Wie de wetenschappers waren, bleef onduidelijk.

Kritiek

In het vakblad pleitte ik voor fundamentele basiskennis over de maatschappelijke structuur en cultuur, in plaats van te werken met thema's. Vanuit de sociale wetenschappen moest worden bepaald welke elementen in het vak moesten worden opgenomen. Langzaam maar zeker kreeg de Structuurcommissie dat ook door. Natuurlijk begreep men dat er *Thema's* met een hoofdletter en *thema's* met een kleine letter waren. De eersten waren fundamenteel en niet door de mode van de dag bepaald. 'Politieke Besluitvorming' (wat al te smal betiteld), 'Arbeid en Vrije Tijd' (naderhand omgedoopt in 'Mens en Arbeid'), en 'Massamedia en Cultuur' bevatten belangrijke elementen. Het Politieke Thema werd dan ook verplicht. Andere thema's zouden wisselen.

Die benamingen zijn overigens interessant. De wat knullige term 'Vrije Tijd' werd losgelaten toen de eindtermenschrijvers het arbeidsethos herontdekten en 'Massamedia' en 'Cultuur' werden op één hoop ge-

veegd omdat in beide *socialisatie* een rol speelde. Die combinatie is op zichzelf nogal potsierlijk, en dat is te zien in de vorige generatie leerboeken die op basis daarvan werden ontwikkeld.

In een vervolgartikel zal ik ingaan op de eerste schuchtere pogingen om bressen in de themamuur te slaan. ■

Dit artikel is de eerste in een serie van drie artikelen over Maatschappijwetenschappen.

Huub Philippens is docent Maatschappijleer op het Emmauscollege in Rotterdam en co-auteur van de maatschappijleermethode Civitas.

VerPOPping

RADBOUD BURGSMMA

Bent u al uitontwikkeld en zit het portfolio van uw POP, uw Persoonlijk Ontwikkelingsplan, al vol? Vast niet. Op cursus dus en certificaten sparen om tijdens uw volgende POP-gesprek niet door de mand te vallen. Door zijn baas aangezet tot verdere verPOPping, gaat Radboud Burgsma in deze inventarisatie op zoek naar aantrekkelijke cursussen.

Ik mag gedurende anderhalf jaar ongeveer vijftienhonderd euro uitgeven om mijzelf en mijn competenties in het kader van mijn POP (Persoonlijk Ontwikkelingsplan) verder te ontwikkelen. Die competenties zijn gelukkig zo ruim geformuleerd dat in principe elke denkbare cursus er wel aan tegemoet komt.

Waar geld voor scholing is, zijn onderwijsadviesbureaus actief: een workshop hier en een cursus daar, uiteraard met een PowerPoint-presentatie, schema's en pijlen, aannamen, pseudowetenschappelijke conclusies, een rondje memobriefjes plakken en overloos discussiëren over hoe het vooral niet moet en met een echoënde cursusleider die zelden meer heeft te bieden dan hetgeen een gemiddelde deelnemer met een beetje *common sense* zelf al had geconcludeerd. Opbrengst: een ceremonieel uitgereikt Certificaat van Deelname. Dat kan mooi bij het

Digitaal Rijbewijs en het vetererdiploma in het portfolio. Mijn werkgever vindt helaas dat mijn portfolio nog steeds te dun is en blijft aandringen op verdere ontwikkeling van mijn competenties. Daarom ben ik eens gaan kijken wat het competentiecurriculum nog meer heeft te bieden. Hieronder volgt een greep uit wat ik aantrof.

Mediërend Leren

Aangeboden door de Stoas Hogeschool: 'De doelstelling van deze workshop is de deelnemers bewust te maken van hun eigen houding met betrekking tot begeleiding en de gevolgen die dat heeft op de begeleiding van studenten werkend in competentiegericht onderwijs. Na deze bewustwording worden vaardigheden met betrekking tot actieve modificatie geschetst en wordt geoefend in het volgen van studenten en expliciteren van leermomenten.'

(http://www.stoashogeschool.nl/lids2007/11_LeeuwenReijen.htm)

Klinkt indrukwekkend. Actieve modificatie? Modificatie is omvorming en het voorvoegsel *actief* suggereert dat dat ook passief zou kunnen, maar ongewenst is. Bedoelen ze gewoon vorming of gaat het hier om te leren net zo lang op iemand in te beuken tot hij in de mal past? Expliciteren van leermomenten? Wat zijn dan die andere momenten, en wat is hier *mediërend*? Dat mooie woord is toch van toepassing op alle vormen van onderwijs en begeleiding? Het lijkt erop dat de tekstschrijver hier een cursus bellenblazen te gelde tracht te maken.

Hart-brein-leren

Dit vond ik op de APS-internetpagina (ik heb het - echt waar! - letterlijk overgenomen): 'Het hart blijkt een veel grotere rol te spelen in opvoedings- en leerprocessen dan we tot nu toe veronderstelden. De hart-brein-communicatie kan als volgt worden beschreven: het elektrisch veld van het hart is krachtig en een coherent patroon van het hartritme kan de coherentie van het hersenritme (EEG) beïnvloeden. Het hart zendt elektrische informatie over de emotionele staat (in de vorm van een al dan niet coherent patroon) naar de hersenstam, waar de informatie via de intralaminaire kern van de thalamus in de perirhinale regio in de buurt van de amygdala komt. Vanuit deze regio is er een directe verbinding met de frontale kwabben van de cortex. Het intralaminaire complex kan dienen als een focus om emotionele processen aan cognitieve processen te relateren, zowel in de vroege kinderjaren als op latere leeftijd. Op het HeartMath Instituut bleek dat

ademhalingstechnieken en het oproepen van de positieve emoties bij dierbare herinneringen een coherent hartritme bevorderen. Men deed onderzoek naar een aantal methodieken en selecteerde een aantal dat buitengewoon krachtig bleek. We kunnen eindigen met de conclusie, dat de wetenschap nog niet precies weet hoe de samenwerking tussen hart en brein werkt, maar wel dat het werkt. En dus, dat we hier in de school praktisch mee kunnen gaan werken om de leeromgeving van onze leerlingen te verbeteren en te zoeken naar praktische manieren om coherentie in de klas te bevorderen.' (<http://www.aps.nl/APSsite/Marktvensters/Hart+Brein+Leren/Hart+Brein+Leren/>) [(tijdelijk) niet oproepbaar, red.].

Hartritme kan hersenritme beïnvloeden.

Ho, eerst mijn pacemaker bijstellen, want hier slaan mijn intralaminare en perrhinale regio's geheel van op hol. Zijn ze nou helemaal van de pot gerukt daar bij het APS? APS, uiteindelijk wordt onthuld waar die afkorting werkelijk voor staat: Aardstraakundig en Pseudologisch Studiecentrum. Mijden, die club, voor je het weet loop je door de klas met een piramide op je kop en een wichelroede in je handen.

Krachtig leren; natuurlijk leren

Van Fontys: 'Betekeenisvolle leertaken zijn het hart van natuurlijk leren. De betekeenisvolle leertaken, bij natuurlijk leren *prestaties* genoemd, zijn vrijwel altijd (realistische) praktijksituaties en zijn vaak in samenhang met het bedrijfsleven ontwikkeld. Op die manier ontstaat bij leerlingen leren dat betekeenisvol is, dat een grote kans op transfer kent en dat leerlingen breed ontwikkelt. In natuurlijk leren zijn twee docentrollen ontwikkeld, namelijk die van de leermeester (deze begeleidt de leerlingen bij persoonlijke groei) en de werkmeester (deze begeleidt de leerlingen bij de professionele ontwikkeling). Op deze manier werken heeft drie kenmerken:

1. Omdat prestaties voor leerlingen nu betekeenisvol zijn, heeft het leren daarvan voor de leerlingen een *natuurlijke* kwaliteit. Leren gaat meer vanzelf als de taak betekeenisvol is.
2. Omdat de prestatie direct aan de latere beroepsuitoefening (praktijksituaties) is gekoppeld, is er een grote kans dat de leerling het geleerde later in de beroepspraktijk zal inzetten wanneer dat wordt gevraagd. Daarmee is de kans op (verre) transfer groot.
3. Omdat de prestaties veel van de leerlingen vragen (vanwege de echtheid en de complexiteit) ontwikkelt de leerling bij het werken aan de prestaties veel persoonlijke kwaliteiten.'

(www.onderwijsmaakjesamen.nl)

Waarom een taak een *prestatie* noemen? Pas na uitvoering van een taak kan van een prestatie worden gesproken. Raar, en wat betekent *natuurlijk* hier eigenlijk? Vanzelfsprekend? Naar de natuur? Als we al die positi-

votaal - krachtig, natuurlijk, betekeenisvol - even voor lief nemen, had dit dan niet beter, om niet te zeggen betekeenisvoller, de cursus *open deur intrappen* kunnen heten?

Zet jezelf in de wereld

Te laat bleek ik voor deze eendaagse cursus, aangeboden door het Learning Centre van de Noordelijke Hogeschool:

'Je leert jezelf en je belangen met meer *schwung* in de wereld te zetten.' (<http://www.mijnnhl.nl>)

Ooit hoorde ik een collega dergelijke assertiviteitstrainingen raak typeren als: 'leren jezelf naar voren te schreeuwen'.

Cursus motiveren

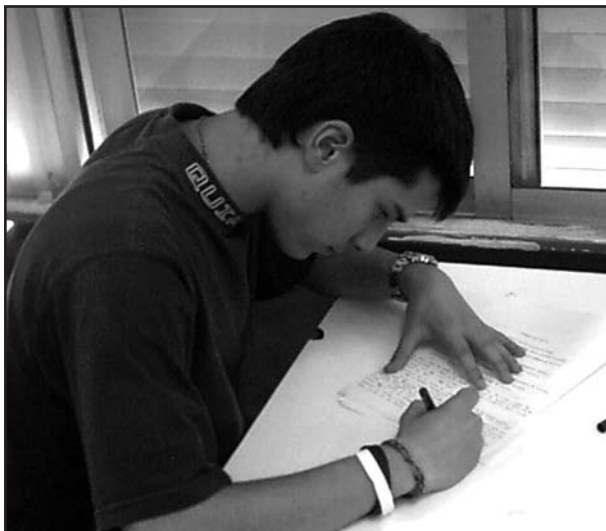
Ik heb me in het recente verleden drie jaar lang tot ICT-coördinator laten scholen, met als kerntaak het motiveren en enthousiasmeren van collega's. Tenminste, dat dacht ik. Totdat ik tijdens de uitreiking van het prachtige certificaat *ICT-coördinator* te horen kreeg dat volgens een bijgestelde visie dat enthousiasmeren en motiveren in een nieuwe, eigentijdse, platte organisatie beter bij een team van ICT-clusterspecialisten kan worden ondergebracht. Daar zou uiteraard een cursus voor moeten worden gevolgd - van twee jaar. De inschrijfformulieren liggen beneden bij de balie. De groeten; dan toch maar liever een APS-cursus intralaminair voet-zool-leren afgewacht, of Libido-based Brain-Genitals Tantra Learning, of ik ga me eendaags verdiepen in het mezelf krachtig, met *schwung*, betekeenisvol en actief modifierend door de wereld mediëren. ■

Een dikke 7

HANS VAN DER HEIJDE

Twee zaken vallen onmiddellijk op aan de centrale examens Maatschappijleer voor vmbo, zowel voor beide tijdvakken als voor de hele vmbo-uitstroom: de toetsing van *harde kennis* en de nadruk die op het domein Criminaliteit en Rechtsstaat werd gelegd. Hans van der Heijde doet in deze [examenbespreking](#) verslag.

Ten eerste concentreren de examens zich op *harde kennis*. Om goed te scoren moesten leerlingen goed in de theorie en de begrippen zitten. Dat is een positief kenmerk. Niet alleen omdat het beklemtoont dat Maatschappijleer een brede kennisbasis aanbrengt, maar ook omdat dat het bewustzijn versterkt dat voor meningsvorming kennis nodig is: om te kunnen oordelen moeten leerlingen iets weten en vooraleer te

kunnen en mogen oordelen moeten zij over kennis beschikken. Maatschappijleer beoogt echter ook meningsvorming en -uiting te stimuleren. Dat zat amper in deze examens. Dat hoeft ook niet, want men toetst dan voornamelijk uitdrukingsvaardigheid; maar alleen op voor-

waarde dat dat elders in het maatschappijleerprogramma voldoende wordt gedaan.

Criminaliteit en Rechtsstaat

Ten tweede krijgt het domein Criminaliteit en Rechtsstaat grote nadruk. Meer dan een derde van de vragen gaat daarover en van die vragen gaat weer het merendeel over aspecten van criminaliteit en straf. Ik besef dat kritiek daarop niet zozeer gericht

mag zijn op de samenstellers van het examen, als wel op, wat ik oneerbiedig maar even de *eindtermenbakers* noem. De domeintitel Criminaliteit en Rechtsstaat wordt kennelijk (en kennelijk steeds strenger) zo geïnterpreteerd dat het over criminaliteit moet gaan en over de rechtstaat vrijwel alleen voor zover het over rechtstatelijke aspecten van criminaliteit gaat, met name strafrecht dus. Met andere woorden: een fundamenteel kenmerk van de rechtstaat, namelijk dat het recht dient als middel om bij conflicten tussen (rechts)personen tot niet-gewelddadige, gereguleerde oplossing te komen, blijft grotendeels buiten beeld - terwijl het aantal rechtzaken op civiel terrein toch een veelvoud van het aantal strafzaken vormt. Ik pleit niet voor een extra hoofdstuk over civiele rechtspraak en ook niet voor een reeks extra eindtermen, maar wel voor een wat bredere benadering van de rechtstaat als beginsel voor conflictoplossing.

Teveel

Is dat kritiek op een tekort, ik heb ook kritiek op een teveel. Nog steeds wordt een deel van de vmbo'ers die concurrerende theorieën over de invloed van massamedia geleerd en ook daarop getoetst; u weet wel, *injectienaald*, *two-step-flow*, enzovoorts. Natuurlijk moet leerlingen iets over de invloed van massamedia op meningsvorming worden geleerd, maar het komt mij als tamelijk potsierlijk voor om dat in deze pretentieuze, theoretische vorm te gieten en die ook nog eens als zodanig te toetsen. Dat kan en moet concreter, en zonder al deze, zelden tot een uur na het examen beklijvende, theorie om de theorie. Nogmaals, de vragenmakers valt dat niet kwalijk te nemen.

Grafieken

In het examen Maatschappijleer voor vmbo-bb van 20 juni moesten aan de hand van een grafiek over criminaliteitscijfers in een aantal steden vragen worden beantwoord; heel goed en een voorbeeld dat vaker moet worden nagevolgd. Grafieken kunnen lezen en in het algemeen, al of niet grafisch weergegeven, numerieke gegevens kunnen interpreteren en daarmee kunnen werken zijn immers vaardigheden waarop bij zowat elke maatschappelijke activiteit in toenemende mate een beroep wordt gedaan.

Klachten

Voor zover er klachten over de centrale vmbo-maatschappijleerexamens waren, gingen die vooral over taal. Bronteksten zouden soms te lastig zijn, met teveel moeilijke woorden en met te lange en te gecompliceerde zinnen. Hierdoor werd niet zozeer kennis getoetst, als wel tekstbegrip. Enerzijds denk ik dat die klachten terecht zijn, althans met betrekking tot de examens van 2007, anderzijds ben ik geneigd tot de opvatting dat iedere kandidaat tenminste tot het talige niveau moet zijn gebracht dat hem in staat stelt een willekeurige dagbladtekst te begrijpen - en dan heb ik het natuurlijk niet over de wetenschapsbijlage van *NRC Handelsblad*. Zelfs tegen de achtergrond van dat uitgangspunt waren sommige (bron-)teksten inderdaad pittig. Tot slot: een kleine rondvraag onder een handvol vmbo-docenten in mijn omgeving leerde dat zij de centrale examens van dit jaar gemiddeld met een 7 waarden. Dat is niet slecht, maar een 8 zou mooier zijn geweest. Zelf neig ik overigens naar een heel dikke 7. ■

Evaluatie havo-examen Maatschappijleer 2007

Prima en leuk

ANIQUE TER WELLE

Terwijl de leerlingen van Anique ter Welle zich over het eind-examen Maatschappijleer bogen, was zij op werkweek in Istanbul. Zoals beloofd heeft ze aan haar leerlingen gedacht en gehoopt dat ze het er goed vanaf zouden brengen. Dat hebben ze redelijk gedaan, zo bleek bij het nakijken, maar het resultaat was niet overweldigend. Hoe kwam dat?

Het examen was qua niveau goed te doen. De onderwerpen (verkeersveiligheid, jongeren en massamedia, AVV en FNV Jong, sociale dienstplicht en maatschappelijke stage) spreken (ook mijn) leerlingen aan. Sommigen noemden het zelfs een *leuk* examen. Er was een goed evenwicht tussen kennisvragen en toepassingsvragen, die vaak ook heel aardig waren gecombineerd. Zoals vraag 37, waar leerlingen moesten uitleggen dat onbetaald werken in het kader van sociale dienstplicht dan wel maatschappelijke stage ook onder arbeid valt.

Resultaat

Waarom hebben mijn leerlingen dan toch niet hoger gescoord? Soms omdat ze de vraag niet goed hadden gelezen en deze daardoor maar ten dele hadden beantwoord. Zo moesten bij vraag 10 niet alleen kenmerken van een belangengroep worden genoemd, maar ook van de tekst gebruik wor-

den gemaakt. Zulke vragen, die eigenlijk uit twee delen bestaan, zaten vaker in het examen. Dat niet goed lezen gebeurde massaal bij de eerste vraag bij welke moest worden vermeld welke actoren bij de *voorbereiding* van een wetsvoorstel zijn betrokken. Veel leerlingen gaven antwoord op de vraag welke actoren bij een wetsvoorstel waren betrokken. Niet de helderste vraag van het examen. Een slechte start die punten kostte.

Goed

Gelukkig waren er ook vragen waarbij vrijwel alle antwoorden goed waren. Voorbeelden hiervan zijn vraag 12 ('Geef twee argumenten voor de stelling dat het gewenst is dat jongeren meer dan nu het geval is, politiek actief zijn') en vraag 23 over de keuzen van journalist Oosterbaan bij het schrijven van zijn artikel. Bij dat soort vragen scoorden mijn leerlingen goed. Logisch nadenken kunnen ze wel. Bij feitelijke vragen ging het lastiger.

Sommige leerlingen bleken niet te weten waar de afkorting CAO voor staat en geen idee meer te hebben van wat het recht van amendement ook al weer was. Ze moeten een examen natuurlijk wel voorbereiden en dit soort vragen horen natuurlijk inkoppers te zijn. Jammer en onnodig dat leerlingen daar punten lieten liggen.

Tijdgebrek

Een struikelblok was de hoeveelheid. Velen lukte het door tijdgebrek niet alle vragen te beantwoorden. Het lezen van de vele bronnen kostte te veel tijd en het aantal van veertig vragen bleek te veel. De tempofactor speelde een erg grote rol. Noodgedwongen haast droeg bij tot het slecht lezen van vragen. Die waren niet altijd eenvoudig gesteld en dat hoeft ook niet, maar leerlingen hebben dan wel tijd nodig om ze rustig te kunnen lezen. Met dertig vragen krijgt men ook een goed beeld van hetgeen leerlingen weten. Wat is de meerwaarde van tien extra vragen? Eerlijkheidshalve moet daar wel aan worden toegevoegd dat mijn leerlingen lang van stof waren... ondanks mijn advies om kort en bondig te antwoorden. Leerlingen van andere scholen hadden wel alle vragen beantwoord, maar hadden daar in tegenstelling tot mijn leerlingen beduidend minder papier voor gebruikt.

Eindoordeel

Een prima, leuk en goed te maken examen. Ik pleit wel voor minder bronnen en vragen, en ik zal komend schooljaar mijn leerlingen nog meer op het hart drukken tijdens een examen vooral geen boek te schrijven. ■

Anique ter Welle is verbonden aan het Montessori Lyceum Amsterdam.

Evaluatie vwo-examen Maatschappijleer 2007

Goede sociaalwetenschappelijke voorbereiding

WILLEM NORBRUIS

Wat zou een student Sociologie, Politicologie of Mediastudies aan het begin van zijn academische loopbaan behoren te kennen? Maatschappijleer (en straks Maatschappijwetenschappen) pretendeert een goede voorbereiding te bieden voor belangstellenden voor die studies. Laat de inhoud van het vwo-examen Maatschappijleer 2007 dat ook zien? Willem Norbruis tracht deze vraag te beantwoorden.

Hoewel de examenmakers altijd met een tijdprobleem zitten - tussen constructie en afname zit minimaal anderhalf jaar - voldoen de gekozen onderwerpen aan het criterium van actualiteit. De keuze voor het water-schap is te rechtvaardigen doordat

bij dit onderwerp de kenmerken van de - typisch Nederlandse - overlegcultuur uitvoerig aan bod komen. De aandacht voor het thema *sociale ongelijkheid* (in het bijzonder inkomensverschillen en armoede) verdient ook een plaats in een examen Maat-

Een interessante vraag omdat hier specifieke kennis en vaardigheden samenvallen:

De leider van de PvdA, Wouter Bos, waarschuwt in dagblad *Trouw* van 29 april 2005 voor het ontstaan van een permanente onderklasse die steeds meer een etnische stempel draagt. Ook wethouder Aboutaleb (tekst 8) waarschuwt voor dit verschijnsel.

In tekst 8 worden verschillende factoren genoemd die met segregatie of het ontstaan van een onderklasse verband houden. In de opvatting van de wethouder springt er echter één factor uit die beslissend is voor de segregatie in de toekomst.

Vraag 23

Welke factor is dat? Geef op basis hiervan een beschrijving van het mechanisme hoe de ongelijkheid van de ene generatie op de volgende wordt overgedragen.

(Bron: Examen vwo Maatschappijleer, tijdvak 1, woensdag 23 mei 2007)

schappijleer. Niet voor niets noemt men wordt dit thema anno 2007 een hoofdpijndossier voor de huidige minister van Financiën, de sociaal-democraat Wouter Bos. Ten slotte valt ook de keuze voor het onderwerp *publieke omroep* te billijken. Het duale omroepstelsel is immers een terugkerend thema op de politieke agenda. Ik sluit me overigens aan bij de opmerking van Paul Schnabel in zijn recensie van dit examen: '(...), al weet ik niet of de jongste generatie nog bijzonder in de perikelen van het omroepbestel en de overlevingskansen van de publieke omroep is geïnteresseerd'.¹

Vaardigheden

Het examen bevat tien pagina's met opgaven en zestien (!) pagina's met bronnen van zeer uiteenlopende aard en origine. Naast de toetsing van de vakkennis wordt een fiks beroep op de informatieverwerkingsvaardigheden gedaan. Hopelijk hebben de vak-

collega's regelmatig gewezen op het feit dat bij een groot aantal vragen nauwelijks naar de bijbehorende bronnen wordt verwezen. Ten slotte komen aan het einde van het examen nog enige relevante onderzoeksvaardigheden aan bod. Helaas is geen rekening gehouden met de nieuwste trend: *woordenboekvaardigheden*. Kandidaten zijn erg bedreven in het gebruik van het woordenboek; erg handig bij de vragen over collectieve goederen, meritocratie en referentiekader!

Kennisniveau

In het algemeen is sprake van een goed examen indien goede kandidaten goed en minder goede kandidaten inderdaad ook minder presteren. Traditioneel scoren de kandidaten goed bij het domein Massamedia terwijl het domein Politieke Besluitvorming (vaak) mindere resultaten oplevert. Dit examen bevestigt die ervaring.

De insteek van het waterschap bij de politieke besluitvorming toetst belangrijke maar ook lastige kennis over democratie en de Nederlandse en Europese overheden. Inhoudelijke kennis, maar ook inzicht, is noodzakelijk om dit deel van het examen succesvol af te ronden. De aandacht voor de politieke verschillen bij het ontstaan van en de discussie over de verzorgingsstaat past bovendien goed bij een vwo-eindexamen Maatschappijleer. De leerlingen dienen bij dit domein de bronnen zeer kritisch te lezen en goed te overwegen welke argumenten in de teksten van toepassing zijn.

Het inhoudelijk minst zware onderdeel van dit examen betreft het domein Massamedia. De bronnen leveren veel kant-en-klare informatie die de kandidaten in de gelegenheid stelt op betrekkelijk eenvoudige wijze tot beantwoording van de vragen te komen. De twee cartoons zijn op zichzelf aardig maar de bijbehorende vragen lijken weinig relevante kennis te toetsen.

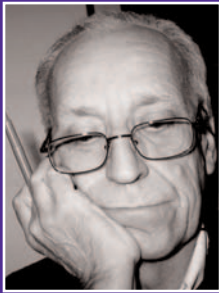
Afronding

Ik denk dat de sociaalwetenschappelijke studierichtingen zich kunnen verheugen op studenten die Maatschappijleer in hun profiel (of vrije deel) hebben opgenomen. Het vwo-examen 2007 biedt daarop een goede voorbereiding. ■

Noot

1. 'Soms uitgesproken pittig', Paul Schnabel, in: *Spits*, 24 mei 2007.

Willem Norbruis is docent Maatschappijleer op het Elzendaalcollege in Boxmeer.

Schouder en autonomie gebroken

Ziekte is een feit, verzuim een keuze. Aldus mijn chef bij *Dagblad De Tijd*, 46 jaar geleden.

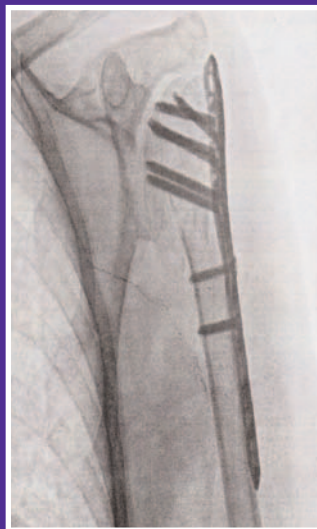
De bedrijfsmaatschappelijk werkster verscheen na een ziekmelding nog vóór de con-

trollerend geneesheer aan je bed. Haar fruitmand en grijze permanentje werkten veel directer op je arbeidsgeweten dan welke medische apparatuur ook. Om haar niet in huis te krijgen werkten we dwars door elke ongesteldheid heen. Alleen de allerzwaarste en uitwendig zichtbare ongemakken golden als grond voor werkverzuim. Dat is de morele achtergrond van mijn poging u met één pijnlijke vinger te voorzien van uw maandelijkse portie *Grom* (en van de behoefte met een foto mijn uitwendig niet zichtbare kwetsuur aan te tonen).

Een paar regels over de thuiszorg dan maar, als aanloopje naar een uitgebreider artikel als ik ze niet meer nodig heb. Er werken daar heel lieve mensen en ik wil er nog niet te veel van zeggen, want kritiek en ergernis kunnen heel goed ingegeven zijn door woede over mijn door één losliggende stoeptegel veroorzaakte totale afhankelijkheid van instellingen. Autonomie? Trots? Wat heb ik met de maatschappij te maken?

Bestaat die wel? Tot een jonge vrouw thuis je billen komt wassen.

Grom

Maatschappij & Politiek zoekt ter aanvulling van zijn redactieteam een:

redacteur (v/m)

die zich vooral, maar niet uitsluitend, richt op Maatschappijleer in het vmbo (en het mbo).

De werkzaamheden bestaan onder meer uit:

- participeren in de redactievergaderingen (8 x per jaar)
- schrijven van artikelen
- contacten leggen en onderhouden met externe auteurs
- meedenken over de inhoud en de koers van het blad

Geeft u Maatschappijleer en wilt u zich in M&P van uw creatieve kant laten zien? Heeft u belangstelling voor deze interessante functie?

Stuur voor 30 september een reactie naar:

Coen Gelinck
(c.gelinck@publiek-politiek.nl)

Redactieleden krijgen een onkostenvergoeding.

Wij zijn de baas!

COEN GELINCK

Van 5 tot en met 13 oktober staat de programmering van de publieke omroep op radio en televisie in het kader van democratie. Onder de titel *Wij zijn de baas!* zal het thema in verschillende programma's centraal staan. Natuurlijk gaat NOVA dieper op het onderwerp in, maar ook in programma's als *That's the question* en *Klokhuis* komt democratie aan de orde. In een [interview](#) met *Maatschappij & Politiek* licht Stan van Engelen, één van de organisatoren namens de publieke omroep, de themaweek nader toe.

Coen Gelinck: Waarom deze themaweek over democratie?

Stan van Engelen: 'Wereldwijd besteden dertig omroepen in deze week aandacht aan de hedendaagse democratie. De internationale titel van het project is *Why democracy?*. Op initiatief van onder andere de BBC en ARTE zijn tien documentaires over democratie gemaakt. In oktober worden die uitgezonden, niet alleen in Nederland en België, maar ook in de Arabische wereld en Australië. De publieke omroep zendt vijf van deze documentaires uit. Verder zenden de omroepen allerlei andere programma's uit die bij het thema aansluiten. De week heeft bewust geen boodschap, binnen de publieke omroep leven natuurlijk zeer verschillende

meningen. Centraal staat de vraag: 'Hoe maken we onze democratie klaar voor de eenentwintigste eeuw? We hebben roerige jaren achter de rug. Aan de ene kant is de wereld democratischer dan ooit en omarmen steeds meer landen de democratie, aan de andere kant wordt er veel geklaagd over onze democratie en voelen veel jongeren zich helemaal niet meer vertegenwoordigd. Het is de taak van de media om daar goed naar te kijken. We vragen ons bijvoorbeeld af of je met behulp van internet jongeren wél meer bij onze democratie zou kunnen betrekken.'

Wat gebeurt er in de themaweek?

'Op vrijdag 5 oktober trapt NOVA *Politiek* af met de presentatie van de

derde editie van het onderzoek *21minuten.nl*. Dit onderzoek staat in het teken van democratie. Vanaf dat moment zijn er elke dag programma's over democratie op de publieke netten: *Netwerk*, *Tegenlicht*, *Profiel en EénVandaag*. Ook worden speciale programma's voor de themaweek gemaakt.'

Zijn er ook specifieke programma's voor jongeren?

'De VPRO komt met een programma waarin kijkers mogen stemmen op een nieuw alternatief volkslied. Bekende artiesten zijn benaderd om een nieuw Nederlands volkslied te schrijven. Wie dat zijn mag ik helaas nog niet zeggen, maar het zijn grote namen.

FunX, de jongerenzender van de publieke omroep, organiseert een feest in het kader van zijn vijfjarig bestaan in de Heineken Music Hall. Voorafgaand aan dat feest is er een grote paneldiscussie over democratie, waarvoor ook Onderwijsminister Ronald Plasterk is uitgenodigd.'

Is er een rol voor het onderwijs weggelegd?

'Schooltv en het Instituut voor Publiek en Politiek komen al in september met een lespakket voor de themaweek: vier programma's over democratie en politiek op een verzamel-dvd en twee leerlingenkranten over democratie (zie voor meer informatie over dit lespakket het kader op pagina 25) Docenten moeten verder in elk geval zorgen dat ze de videorecorder op tijd aanzetten: er zijn veel programma's die aanleiding geven voor discussie in de les. Zo werkt het VPRO-programma *Tegenlicht* aan een uitzending rond de dilemma's van de democratie: wat gebeurt er als demo-

cratie leidt tot uitkomsten waar de regeringen in het Westen het niet mee eens zijn? Die kwestie speelt nu in Turkije, waar de uitzending zich voorname-lijk afspeelt. Er is ook een documentaire uit China die laat zien wat er gebeurt als een klas een klassen- hoofd moet kiezen. Hij blijkt op zeer dictatoriale wijze, via chantage en bedreigingen, aan de macht te komen. *Profiel* werkt aan een uitzending over democratie onder apen. Veel van deze uitzendingen zullen ook op de internetpagina www.wijzijndebaas.nl te zien zijn; houd deze pagina dus in de gaten.'

Waarom hebben jullie voor de titel Wij zijn de baas! gekozen?

'Why democracy? kon niet voor een Nederlandse themaweek, en *Waarom democratie?* klinkt niet. Dat we samen de baas zijn is de kern van democratie. Het gaat om de vraag hoe je dat *baas zijn* met andere mensen deelt.'

Krijgt de week een vervolg?

'Ja, dat is wel het streven. Hoewel er op dit moment nog geen concrete plannen bestaan is het wel de bedoeling dat er een vervolg komt. In elk geval willen we de publieksparticipatie na 13 oktober op www.wijzijndebaas.nl laten doorlopen.' ■

Week van de democratie

Van 5 tot en met 13 oktober 2007 is het de *Week van de Democratie* bij de publieke omroep. Onder het motto *Wij zijn de baas!* heeft Schooltv een speciale verzamel-dvd gemaakt met eerder uitgezonden Schooltv-programma's over democratie. Het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) maakt speciaal voor deze week een leerlingenkrant over democratie. Alle docenten ontvangen na de zomervakantie een mailing met twee posters en een bestelkaartje. Hiermee kunnen de dvd en leerlingenkranten worden besteld.

Gratis dvd

Voorafgaand aan de themaweek besteedt Schooltv aandacht aan jongeren en democratie. Op de verzamel-dvd staat een aflevering van *HistoClips* over het bestuur van Nederland en een programma uit het eindexamenprogramma *Nederlanders en hun gezagsdragers*. Verder een aflevering uit de *Focus op de maatschappij*-reeks over democratie en een aflevering over mensenrechten. Bij de dvd is te downloaden lesmateriaal gemaakt.

Leerlingenkranten

In de leerlingenkranten *Zijn wij de baas?* van het IPP wordt de vraag gesteld wat democratie nu eigenlijk is: wil dat zeggen dat politici altijd naar het volk moeten luisteren of is het gewoon een gemakkelijke manier om te bepalen wie het land moeten besturen? Verder gaan de makers in op de vraag of het mogelijk is om democratie op te leggen aan landen die geen democratische traditie hebben. Ook wordt aan de leerlingen gevraagd hoe democratisch Nederland eigenlijk is. Er is een krant voor het vmbo en een havo/vwo-krant. Een pakket met 35 kranten kost 43 euro.

Democratie op Eigenwijzer.nl

Eigenwijzer.nl is de scholierenpagina van Schooltv. Voor en tijdens de themaweek

is de internetpagina www.eigenwijzer.nl de plek waar leerlingen alles over democratie kunnen vinden. Zo vinden ze er infoblokken met opdrachten, Schooltv-programma's, beeldfragmenten en een quiz.

Meer informatie over de leerlingenkranten en de dvd:

www.maatschappijenpolitiek.nl.

Wie heeft nog belangstelling voor dat horloge?

JEFF PECK

Tijdens het bezoek van hun president aan de Balkan bleek dat een verslag van de verdwijning van zijn horloge het laatste was waar de Amerikanen op zaten te wachten. De laatste uren van George W. Bush als Amerikaans leider tikken weg. **Van onze correspondent.**

Loopt op de Balkan iemand rond met het horloge van George W. Bush om zijn pols? Op het internet circuleren beelden die suggereren dat de Amerikaanse president het slachtoffer is geworden van een getruce horlogedief. Het Witte Huis ontkent de diefstal: Bush deed het horloge zelf af en gaf het aan een van zijn achthonderd bewakers in bewaring óf deed het af en liet het vallen, waarna een bewaker zich erover ontfermde. Het Witte Huis schijnt niet uit die twee versies te kunnen kiezen en heeft ze dan ook beide in omloop gebracht.

Bush in de marge

Het hele verhaal - pikant misschien voor Europeanen - deed nauwelijks stof opwaaien in de Amerikaanse massamedia, ook al omdat het hele Balkanbezoek van Bush in de Verenigde Staten vrijwel onopge-

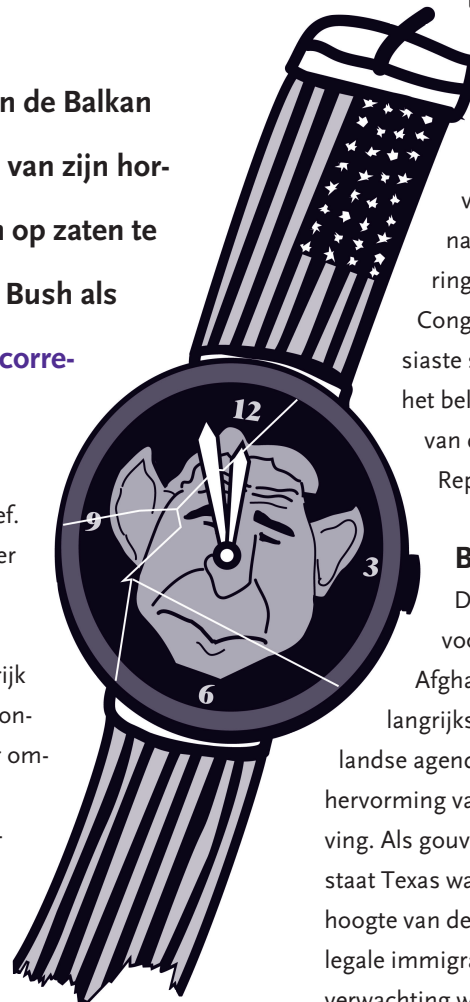
merkt bleef. Niet zozeer omdat de Balkan onbelangrijk wordt gevonden, maar omdat de publieke opinie en de media hun belangstelling voor Bush hebben verloren. De kleine stap naar links die de Democraten de meerderheid in het Congres bezorgde, de laagste publieke waarderingcijfers voor een president in de Amerikaanse geschiedenis en de vroege start van het campagne-circus voor de presidentsverkiezingen lijken Bush volkomen te hebben gemarginaliseerd.

Die herwonnen Democratische meerderheid heeft het zwaartepunt van de macht een stuk naar het Congres doen verschuiven. Bush kan zijn wetsvoorstellen niet langer doordrukken en dat geldt nog meer voor benoemingen van zijn kandidaten voor diverse posten. Het kabinet van Bush wordt veel meer dan voorheen ge-

confronteerd met de eis tot het afleggen van politieke verantwoordelijkheid, met alle consequenties van dien. Nu Bush bovendien bij de kiezers nauwelijks nog waardering vindt, waagt geen Congreslid zich aan enthousiaste steunbetuigingen voor het beleid en de voorstellen van de president, zelfs geen Republikein.

Binnenlands beleid

Dat geldt niet alleen voor zijn Irak- en Afghanistanbeleid. Het belangrijkste item op de binnenlandse agenda van Bush was de hervorming van de immigratiewetgeving. Als gouverneur van de grensstaat Texas was hij goed op de hoogte van de problemen rond de illegale immigratie vanuit Mexico. De verwachting was dat hij met een hoognodige, wettelijke hervorming zou komen die illegalen aan een verblijfsstatus zou helpen. Die verwachting moest worden bijgesteld tot de mededeling dat Bush in elk geval voorstellen uit het Congres voor een dergelijke hervorming zal steunen. Die voorstellen kwamen er. Om wettelijke besluitvorming mogelijk te maken was nog slechts de stem van zes Republikeinse senatoren nodig.

Bush aarzelde zijn steun uit te spreken, waarschijnlijk om geen andere reden dan dat ze uit de Democratische hoek kwamen, en kwam pas in actie toen de voorstellen een snelle dood leken te gaan sterven. Hoe gering zijn politieke invloed op het Capitool inmiddels is, bewijst het feit dat hij zelfs de beide senatoren uit zijn thuisstaat Texas niet tot steun voor de voorstellen wist te bewegen. Hierdoor maken ze waarschijnlijk pas in 2008 kans in behandeling te worden genomen.

Campagne

Vroeger dan ooit tevoren is de campagne voor de presidentsverkiezingen op gang gekomen. Een campagne met een vrouwelijke en een gekleurde kandidaat: de media smullen; dat doen ze overigens ook van de kandidaturen van de voormalige en de huidige burgemeester van New York, Rudy Giuliani en miljardair Michael Bloomberg. Bij alle aandacht die de presidentskandidaten krijgen, verdwijnt de huidige president geheel uit beeld en kan het niemand nog iets schelen waar zijn horloge is gebleven. Tenzij je een Amerikaans militair bent en in Irak of Afghanistan je leven in de waagschaal stelt, heeft amper nog een Amerikaan belangstelling voor deze mislukte president. De media en de meeste Amerikanen kijken liever vooruit naar 2008 en zijn bezig George W. Bush te vergeten.

Vertaling: Hans van der Heijde

Illustratie: Anneke Gast

Schooltv helpt leerlingen met *Eigenwijzer.nl*

Wat zijn jeugdculturen? Wat zijn massamedia? Wat is het verschil tussen normen en waarden? De antwoorden op deze en andere vragen omtrent maatschappelijke thema's zijn te vinden op www.eigenwijzer.nl, een internetpagina van Schooltv. Op deze pagina kunnen scholieren uit het voortgezet onderwijs terecht voor uiteenlopende informatie over vakken, school en andere actuele thema's. *Eigenwijzer* vormt zo een verantwoorde manier om scholieren in hun activiteiten te ondersteunen. Ook voor de maatschappijleerles kan *Eigenwijzer* van waarde zijn.

Op de internetpagina *Eigenwijzer* van Schooltv is informatie op een overzichtelijke en verantwoorde manier samengebracht. Leerlingen vinden er geen kant en klare uittreksels en werkstukken, maar tips, links en handvatten waarmee hun opdracht op een verantwoorde manier kan worden volbracht. Informatie wordt gecombineerd met videofragmenten en aanvullende links om de stof te verlevendigen en de leerling actief te laten denken en zoeken.

Leerlingen, maar ook docenten, vinden op *Eigenwijzer* informatie over de meest uiteenlopende onderwerpen en vakgebieden, gesorteerd op thema en onderwerp. De teksten zijn helder en bondig, en waar nodig worden moeilijke woorden verklaard. Extra toepassingen als quizzen en testen om feiten spelenderwijs in te prenten, zorgen ervoor dat de internetpagina *Eigenwijzer.nl* aantrekkelijk is voor leerlingen op alle niveaus. Verwijzingen naar speciaal geselecteerde internetpagina's die nóg dieper op het onderwerp ingaan, maken deze pagina tot een compleet geheel en een ideaal startpunt voor het vinden van informatie.

Nooit meer verdwalen op internet

Het gebruik van videofragmenten in de les is een veelgebruikte methode om de stof beter te laten bekijken. Via *Eigenwijzer* komt u bij videofragmenten over bijvoorbeeld democratie en Lonsdale-kleding. *Eigenwijzer* biedt echter ook de mogelijkheid om dit aan te vullen met opdrachten en quizzen. Het mes snijdt dus aan twee kanten: enerzijds kunnen docenten ermee aan de slag om de les mee te verlevendigen, anderzijds is *Eigenwijzer* voor leerlingen een verantwoorde manier om informatie te zoeken. Klik een paar keer op *Eigenwijzer* en u komt vanzelf bij het onderwerp *monetaire unie*. Behalve een inleidende tekst vindt u op de pagina links naar relevante videofragmenten over de unie. Bovendien staan hier ook tips over een bijpassende aflevering van de Schooltv-serie *Economie in beeld*. Onderaan staan links naar relevante pagina's van het Centraal Bureau voor de Statistiek en de Europese Unie. Op die manier is in één oogopslag duidelijk wat *Eigenwijzer* over een bepaald onderwerp te bieden heeft. In de visuele cultuur van vandaag verdwalen scholieren al snel in het doolhof van talloze internetpagina's, zoekmachines en weblogs. *Eigenwijzer* probeert orde in de chaos te scheppen met een betrouwbaar startpunt voor scholieren van alle leeftijden en niveaus. Attendeer hen dus op het bestaan van *Eigenwijzer* als hulp bij het maken van schoolopdrachten. Ook voor u als docent is dit een pagina om te onthouden. Met een link op de internetpagina van uw school biedt u de 92 procent van de scholieren die internet als primaire bron voor school gebruiken, een verantwoord alternatief voor de grabbelton die internet heet.

Marjolein Knuit, Teleac/NOT
Meer informatie: www.eigenwijzer.nl.

In elke cultuur is sprake van schoonheidsidealen. Reclame speelt daar handig op in. Advertenties, commercials en videoclips tonen vaak gelukkige, mooie mensen, want geluk en schoonheid verkopen. Vooral vrouwen proberen aan het schoonheidsideaal te voldoen door te diëten, te sporten en steeds vaker ook door plastisch-chirurgische ingrepen te ondergaan. Het gezegde 'wie mooi wil zijn moet pijn lijden' geeft al aan dat mensen veel voor hun verschijning over hebben.

Tijd voor echte schoonheid

1. De docent laat de film *Dove Evolution* zien.
2. *Photoshop* je eigen foto.
In deze opdracht ga je een foto van jezelf bewerken.
  - a. Open het fotobewerkingsprogramma.
  - b. Klik linksboven in op 'bestand' en voeg je eigen foto toe.
  - c. Door middel van 'basisbewerkingen' kun je je foto tot het door jou gewenste resultaat veranderen.

De docent bespreekt de resultaten (klassikaal) aan de hand van (bijvoorbeeld) de volgende vragen:

- Wat heb je aan jezelf veranderd en waarom dat?
- Zou je die veranderingen ook kunnen realiseren en zo ja, met welke middelen?
- Zijn jouw veranderingen ingegeven door een schoonheidsideaal en wat is dat ideaal?
- Waar heb je van dat schoonheidsideaal kennisgenomen? Hoe en hoe vaak word je daarmee geconfronteerd?
- Wat betekent de veelvuldige confrontatie met dat schoonheidsideaal voor jouw zelfbeeld en dat van anderen?

Met multimediale trucs is het mogelijk de weergave van modellen te perfectioneren volgens de eisen die het schoonheidsideaal stelt. Fictie lijkt zo werkelijkheid te worden. Lijkt, want men kan een afbeelding wel tot het gewenste ideaal *photoshopen*, maar met echte lijven gaat dat natuurlijk niet. Dat vergt radicalere ingrepen, door een plastisch chirurg bijvoorbeeld. Veel mensen maken zich zorgen over deze ontwikkeling. Daarom wil het Tweede Kamerlid van Tofik Dibi (GroenLinks) graag dat scholen mediaonderwijs verzorgen waarin schoonheidsidealen en seks in de media worden behandeld.

Opdracht

In deze opdracht worden getracht leerlingen bewust(er) te maken van huidige schoonheidsidealen, de invloed daarvan en hun afstand tot de werkelijkheid. Deze opdracht is geschikt voor leerlingen op vmbo-niveau.

De leerlingen krijgen de opdracht om een foto van zichzelf te *photoshopen*. De docent heeft hier een fotobewerkingsprogramma voor nodig. Dat is gratis te downloaden op de internetpagina's

www.picasa.com, www.adobe.com, www.photomeister.com en www.gimp.org.

De docent laat een korte film zien van *Dove Evolution* (te bekijken op www.tijdvoorechteschoonheid.nl). De fabrikant van deze schoonheidsmiddelen wil met de campagne *Tijd voor echte schoonheid* bijdragen aan een gezond lichaams- en zelfbeeld bij vrouwen.

Iris Gerdez

Nieuws van het bestuur

Femke Halsema reikt profielwerkstukprijs uit

De eerste wedstrijd voor het beste profielwerkstuk Maatschappijleer mag een succes worden genoemd! Voor deze wedstrijd - georganiseerd door de NVLM in samenwerking met de opleidingen Sociologie van de Vrije Universiteit te Amsterdam en Universiteit van Tilburg - hebben we vijftien inzendingen van vwo-leerlingen gekregen. Hieruit heeft de jury een winnares aangewezen: de 17-jarige Ymke Kleissen, van de vavo-afdeling aan het ROC van Twente, die haar profielwerkstuk *De hoge hoed van Halsema: een onderzoek naar een eventuele koerswijziging bij GroenLinks* heeft geschreven onder begeleiding van Marga Tameling. Op woensdag 20 juni kreeg zij deze prijs aangeboden door niemand minder dan Femke Halsema.

Voor het komend schooljaar kunnen uw leerlingen weer meedingen naar de hoofdprijs. Zie voor meer informatie onder meer de NVLM-internetpagina.

Burgerschapscompetenties in het mbo

Begin september zal een delegatie van het NVLM-bestuur spreken met staatssecretaris van Onderwijs Marja van Bijsterveldt over de burgerschapscompetenties in het mbo. In dit verband is het interessant te verwijzen naar de afscheidsrede *Verstandig Onderwijsbeleid* (februari 2007) van emeritus-hoogleraar Sociologie en voormalig Onderwijsraadvoorzitter, Han Leune. Leune haalde met instemming W.F. Nijhof

aan die opmerkt 'dat de nieuwe vormen van examinering die in het middelbaar beroepsonderwijs in ontwikkeling zijn in velerlei opzicht problematisch zijn. Hij betwijfelt of er mee kan worden voldaan aan (essentiële) vereisten van examinering zoals betrouwbaarheid, validiteit, transparantie, uitvoerbaarheid en *fairness*. Als de ontwikkelingen op het terrein van kwalificering en examinering in het mbo inderdaad de geschetste kant opgaan, valt te voorzien dat het cíviele effect van een mbo-diploma nog onduidelijker zal worden dan anno 2007 al het geval is vanwege het ontbreken van een niet vrijblijvende landelijke normering. De rijksoverheid ziet op een verre afstand toe. Zij lijkt zich onvoldoende te realiseren dat hier een algemeen maatschappelijk belang in het geding is dat uitstijgt boven het belang van de instanties die voor het functioneren van onderwijsinstellingen op het terrein van het mbo verantwoordelijk zijn' (p.42).

Het NVLM-bestuur hoopt van harte dat het gesprek met de staatssecretaris zal leiden tot een stevigere kwaliteitsborging van de burgerschapscompetenties in het mbo.

Veldraadpleging advies Commissie Schnabel

Begin juli heeft staatssecretaris Van Bijsterveld het NVLM-bestuur gevraagd om een advies over de uitwerking van het advies over het nieuwe programma Maatschappijwetenschappen. Samen met Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) zullen wij (waarschijnlijk in oktober) dan ook veldraadplegingen organiseren, op basis waarvan het advies zal worden geformuleerd.

Commissie Uitdragen Kernwaarden van de Rechtsstaat

Het Instituut voor Publiek en Politiek

(IPP) en de NVLM hebben samen een brief geschreven aan de Commissie Uitdragen Kernwaarden van de Rechtsstaat. Daarin is een gesprek met de commissie aangevraagd om van gedachten te wisselen over de wijze waarop jongeren via het onderwijs in aanraking met de kernwaarden van de rechtsstaat kunnen worden gebracht.

Docentendag Maatschappijleer 2008

De zesentwintigste Docentendag Maatschappijleer vindt op vrijdag 15 februari 2008 in Zwolle plaats. De studiedag zal worden geopend door Paul Frissen, hoogleraar Bestuurskunde aan de Tilburgse School voor Politiek en Bestuur van de Universiteit van Tilburg en decaan van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur. Het meest recente boek van Paul Frissen is getiteld *De Staat van Verschil*.

Arthur Pormes

NVLM-bestuur

Arthur Pormes, voorzitter
telefoon: 0346-262888
e-mail: a.pormes@brokledede.nl

Coen Gelinck, secretaris
Nieuwe Prinsengracht 78 II
1018 VV Amsterdam
telefoon: 020-6866972
e-mail: coen@wxs.nl

Tom Stroobach, penningmeester
telefoon: 0320-249481
e-mail: tstroobach@hotmail.com

Ingrid Faas, ledenadministratie
ingridfaas@gmail.com

Rob van Otterdijk
r.vanotterdijk@chello.nl

Regula Rexwinkel
rexraats@planet.nl

Hans Teunissen
hans_teunissen@hotmail.com

Glenn Truideman
gmtruideman@home.nl

Felix van Vugt
felix.vanvugt@tiscali.nl

www.nvlm.nl

Girekening NVLM: 1889654

Online leren over discriminatie

Het internet biedt allerlei educatieve mogelijkheden: informatie en kennis worden op een veelzijdige en toegankelijke manier gepresenteerd. Dit vraagt om nieuwe vaardigheden in de selectie en het gebruik van de gevonden informatie en kennis. Met het *Dutchkids*-lespakket en de handleiding *Webwise* ondersteunt het landelijk bureau van Art.1 (de vereniging ter voorkoming en bestrijding van discriminatie) scholieren die meer over discriminatie willen weten.

Dutchkids.nl is een educatieve internetpagina van Art.1 over identiteit, vooroordelen en discriminatie. Bij deze pagina is een lespakket ontwikkeld waar docenten in de onderbouw van het voortgezet onderwijs direct mee aan de slag kunnen. Het pakket bestaat uit een docentenhandleiding met twaalf lesbeschrijvingen, een set van 25 paspoorten voor de leerlingen en een stempelset. De bijbehorende werkbladen zijn vanaf de internetpagina te downloaden. Elke les bestaat uit een klassieke introductie, opdrachten voor op de internetpagina en een gezamenlijke afsluiting.

Webwise is een handleiding voor scholieren bij het maken van een werkstuk over discriminatie. De handleiding gaat uitgebreid in op het zoeken, selecteren en gebruiken van informatie op het internet. Ook wordt er informatie gegeven over discriminatie in het algemeen en discriminatie op internet in het bijzonder.

De handleiding is bedoeld voor leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs en het mbo.

Beide materialen zijn ontwikkeld met financiële steun van het Ministerie van OCW.

Informatie: www.art1.nl of info@art1.nl.

Buzz the World vernieuwd

Met *Buzz the World* maken onderbouwleerlingen via brieven, foto's, filmpjes, muziek en ver-

halen virtueel kennis met jongeren uit Ethiopië en Guatemala. Zij ontdekken via uiteenlopende opdrachten hoe leeftijdsgenoten elders leven en zelf hun leefomstandigheden verbeteren. Leerlingen worden uitgedaagd hen daarbij te helpen. *Buzz the World* is eenvoudig voor leerling en docent en bovendien gratis.

Ontwikkelingsorganisatie Cordaid brengt dit vernieuwde onderwijsdossier in september uit. Een demo staat nu al online op www.buzztheworld.nl.

Bij *Buzz the World* loggen leerlingen in met een persoonlijke code. Ze starten met het maken van een lifestyle-test. De uitkomst bepaalt hoe hun leerroute eruit ziet. Die leerroute sluit aan bij hun eigen lifestyle en niveau. *Buzz the World* is daardoor geschikt voor alle onderbouwleerlingen van het voortgezet onderwijs. Docenten stellen vooraf in welke opdrachten leerlingen moeten maken. Zij gaan daarna zelfstandig aan het werk en leveren gemaakte opdrachten digitaal in, die door docenten digitaal kunnen worden beoordeeld. *Buzz the World* eindigt met de mogelijkheid om zelf een *ringtone* te maken. De beste *ringtones* kunnen ook echt worden gedownload. Een deel van de opbrengst daarvan gaat naar projecten van Cordaid.

De online-lesapplicatie *Buzz the World* biedt stof voor drie tot vier lessen binnen het leergebied Mens & Maatschappij. Docenten kunnen *Buzz the World* zowel binnen hun eigen lesprogramma als vakoverschrijdend inzetten. Elk schooljaar staan er andere landen centraal. Voor meer informatie en aanmelding: Kristel Ashra (Cordaid); kristel.ashra@cordaid.nl, 070 - 313 6291 of www.buzztheworld.nl.

Gedachtvrijheid en godsdienstvrijheid

De Nederlandse filosoof Spinoza is volgens de Britse hoogleraar Vroegmoderne Geschiedenis Jonathan Israel de eerste en meest radicale verlichtingsdenker. Met Spinoza startte een nieuwe periode in het denken over de verhouding van godsdienstvrijheid en de vrijheid van meningsuiting. Israel keert zich fel tegen de op-

vatting dat de vroege Nederlandse Verlichting van Spinoza meer in harmonie met de godsdienst was dan de Verlichting van de Franse filosofes. Als ideeënhistoricus ziet hij het als zijn plicht dit soort uitspraken over de Verlichting tegen te spreken. Ze zijn volgens Israel niet alleen 'geschiedkundig volslagen verward en onjuist, maar ook politiek en sociaal uiterst schadelijk'.

In de bundel *Gedachtvrijheid versus godsdienstvrijheid. Een dilemma van de verlichting* gaan diverse wetenschappers in op dit dilemma, tolerantie en de paradox van de vrijheid bij Spinoza. De bundel bevat tevens de door Israel uitgesproken Thomas More Lezing 2006.

Meer informatie: www.damon.nl.

Klimaatproject

In het schooljaar 2007/2008 is het weer mogelijk om aan het project *Kies de toekomst* deel te nemen. Met dit project bieden Jongeren Milieu Actief (JMA), Centra voor Ontwikkelings-samenwerking (COS) en de Nationale Jeugdraad scholieren de mogelijkheid om zelf maatregelen tegen klimaatverandering te nemen.

Tijdens het project voelen jongeren de raadsleden van de gemeente aan de tand over het lokale klimaatbeleid. Veel lokale politici denken dat het klimaat een nationale verantwoordelijkheid is. Via dit project kunnen de jongeren de raadsleden laten zien dat zij klimaatverandering een belangrijk probleem vinden. Het gaat tenslotte om de toekomst van de jongeren.

Door *Kies de toekomst* leren jongeren niet alleen meer over klimaatverandering, maar leren ze ook hoe een gemeente werkt. Tevens leren ze wat de gemeente tegen klimaatverandering kan doen, wat de relatie met ontwikkelingslanden is en wat zij er zelf tegen kunnen doen, thuis en op school. Daarnaast komen interview-, debat- en presentatievaardigheden aan de orde. *Kies de toekomst* wordt uitgevoerd aan de hand van een speciaal ontwikkeld lespakket dat via internet is te verkrijgen.

Het project (een korte en lange versie) is inpasbaar in meerdere vakken, waaronder Maatschappijleer en mentoruren. De docent krijgt ondersteuning via de internetpagina www.kiesdetekomst.nl en van de projectmedewerkers van JMA. Deelname aan het project is gratis.

Voor meer informatie en aanmelding:

info@kiesdetekomst.nl.

Het komende nummer van

Maatschappij & Politiek

verschijnt op 8 oktober

Click on Europe: gastlessen en debat voor 3&4 vmbo

*een aantrekkelijk pakket om uw lessen
over Europa inhoud te geven;
vakoverstijgend* en aansluitend bij de
leefwereld van de vmbo-leerling*

Leerlingen verdiepen zich bijvoorbeeld in praktische vragen: wat als ik een snackbar wil openen in Salou, of wat als ik wil trouwen met een Hongaar? Daarnaast gaan de leerlingen in gesprek met een jongere over de vraag: 'wat heb ik met Europa?', en krijgen zij een workshop debatteren. Dit alles leidt tot een spetterend debaTainment in het poppodium in uw regio.

Aan het debaTainment doen 400 vmbo leerlingen mee, onder professionele begeleiding. Een band, uitgekozen door de leerlingen, zorgt voor de nodige entertainment. De website www.clickoneurope.nl wordt het domein van de leerlingen. Zij kunnen hun eigen bijdragen aan de site leveren en deze direct wereldkundig maken.

**Aangeboden door Alice O educatie in wereldperspectief,
Cultuur in School Tilburg (CiST) en
Instituut voor Publiek en Politiek (IPP)**

Het project vindt plaats in het schooljaar 2007-2008. U kunt zich tot half juni inschrijven via een e-mail aan m.jansen@aliceo.nl. Vermeld de naam van school en docent, volledig adres, telefoon, e-mail, aantal klassen en leerlingen (kosten per debaTainmentdeelnemer €5). Eind juni maken wij bekend wanneer Click on Europe in uw regio plaatsvindt.

Meer informatie: 020 620 48 15 (Alice O)

* CKV, geschiedenis en maatschappijleer

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Coen Gelinck, Iris Gerdez, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Gerard van Rossum, Matthijs van Waveren, Jeff Peck (correspondent New York, VS).

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Foto omslag

Frits Fransen/HH

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,
Prinsengracht 911-915
1017 KD Amsterdam
telefoon 020 521 76 00
e-mail: uitgeverij@publiek-politiek.nl

Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek
Prinsengracht 911-915
1017 KD Amsterdam
telefoon 020 521 76 00
e-mail: m&p@publiek-politiek.nl

Abonnementenprijs M & P

€40,75 per jaar, Studenten €35,30, scholen en instellingen €44,90. M & P verschijnt acht keer per jaar. Losse nummers €5,40 (exclusief verzendkosten).

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen op diskette of per e-mail naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

